

Bibliografická referativní a informativní služba

Výtahy z českých časopisů a sborníků

Tato bibliografie byla zpracována jako výběrová, zařazeny sem byly tituly, které se věnují kasteologické tematice. Excerptována byla česká periodika a sborníky, především za rok 2014 a 2015, které jsou standardně uváděny v Bibliografii dějin českých zemí. Pokud redakce obdržela příspěvky do této rubriky, byly sem zařazeny bez ohledu na jejich časové vymezení.

Archaeologia historica

Roč. 39, 2014, č. 1: Aleš Hoch – Miroslav Dejmal: Dřevěné a provozní vybavení z hradu ve Veselí nad Moravou – Betriebsausstattung aus Holz von der Burg in Veselí an der March, 257-271. *Výzkum hradu ve Veselí odhalil zcela unikátně dochované předhradí ze 13. století. Tento krátký článek je věnován popisu, dendrologickému určení a analogiím k 25 vybraným předmětům, které byly během výzkumu nalezeny. Jedná se o rukojeti a násady, necky, sudy a vědra, vidle, lopatu, proutěné zboží, vrtaná prkna a latě, část šindele, okna, součásti dřevěných stěn, části mobiliáře (část nohy židle, stolu či postele), dveře, petlice, nadpraží. Žádný předmět se nepodařilo dendrochronologicky datovat. Na závěr autoři konstatují, že se jedná o zcela běžné předměty, jejich dochování a nálezové okolnosti jsou však v našem prostředí unikátní.* Marcela Waldmannová: Ozdobná střešní keramika na hradech Velhartice a Švihov – Dekorative Dachkeramik auf den Burgen Velhartice und Švihov, 379-393. *Na hradě Velhartice bylo nalezeno několik zlomků netypické silnostěnné keramiky s tmavě červeným povrchem upraveným leštěním. Autorka popisuje jejich podobu (část zploštělé koule a tubus), materiál a dále se snaží o jejich interpretaci. Zamítá určení jako fragmentu zařízení pivovaru, součást destilačního zařízení (tak byl A. Hejnovou určen podobný nález z Příběnic) i jako součást kachlových kamen a přiklání se k jejich interpretaci jako stavební keramiky – ozdobné střešní nástavce. K tomuto řešení se podařilo nalézt přesvědčivé analogie z Belgie. V Čechách nebyla tomuto typu keramiky dosud věnována pozornost. Autorka k velhartickým nálezům funkčně přiřazuje též fragmenty obdobné keramiky a keramické torzo ženské postavy z hradu Švihova a hledá souvislost s tzv. „klatovskou červenou keramikou“.*

Roč. 39, 2014, č. 2: František Gabriel – Lucie Kursová: Zakládání zděných hradních staveb v severních Čechách – Die Fundamentlegung bei gemauerten Burgbauten in Nordböhmen, 411-419. *Autoři při třídění stavebních základů vychází z charakteru podloží, které dělí na skalní a půdní. Půdy nadále dělí na suché a zvodněné (bahnité). Nejprve uvádějí příklady hradů založených na skále a způsoby úpravy jejího povrchu pod základy. Zajímavý případ základů v suché půdě představují z hradu Grabštejn. Popis z poznatků z výzkumu hradu Lipý pak reprezentuje způsob zakládání v bahnitém podloží, kde pro zpevnění muselo být použito dřevěných konstrukcí, na které se poté*

zdilo. V tomto prostředí byla též důležitá izolace stavby proti vztlínání vlhkosti, v případě hradu Lipý byla dokumentovaná jílovitá vrstva. Ve zkoumaném vzorku hradů ze severních Čech jednoznačně převažuje tendence k zakládání zdí přímo na skalním podloží. Jiří Varhaník: K využití materiálu získaného hloubením hradního příkopu – Zur Verwendung des beim Ausheben eines Burggraben gewonnenen Materials, 421-437. Úvahy nad tím, jak byl využit materiál z příkopů, mohou přinést velice cenné informace. Materiál mohl být použit na nasypání vnějšího valu, umístěn mimo areál hradu (většinou ve formě výsypky ve svahu), využit jako zdroj stavebního kamene, ke stavbě rondelových opevnění či ke zvýšení terénu v areálu hradu (u vodních). Všechny uvedené příklady jsou diskutovány na několika příkladech. V případě existence vnějšího valu a absence stop opevnění na vnitřní straně příkopu považuje autor za doklad nedokončeného hradu. U hradu Ruchomperka tím zpochybňuje jeho zařazení do hradů přechodného typu. Obdobně pochybuje o zařazení u Týnce nad Sázavou, kde měl být materiál z příkopu rozmístěn za kontreskarpou příkopu a nikoli k navržení vnitřního valu. U výsypek nepotřebného materiálu je upozorněno na jejich možnou záměnu za flankovací prvky. Autor konstatuje nízký stav poznání vnějších valů a nedostatek podkladů do diskuze o jejich podobě a využití a navrhuje jejich výzkum pomocí archeologické sondáže. David Novák – Pavel Vařeka: Tvrze na Kladensku – Festen in der Region Kladno, 439-471. Článek vycházející z databáze je věnován formálním a prostorovým vlastnostem. V okrese Kladno je od konce 12. do 17. století evidováno 166 malých vrchnostenských sídel, z nichž však pouze část (vzhledem ke spolehlivosti určení a ke stavu jejich poznání) vstupuje do následné analýzy. V katalogové části jsou shromážděny údaje o 70 lokalitách, rozdělených na spolehlivě doložené, problematické a nejisté. Tento okres se vyznačuje nízkým počtem hradů a velice malým podílem královských držav či rozsáhlejších majetků vyšší šlechty. Konstatován je vysoký počet zaniklých objektů, úzká vazba na vsi a výběr spíše méně výrazných poloh jako stavenišť. Článek je doplněn několika přehlednými a graficky kvalitně prezentovanými geodetickými plány a mapkami středověkého osídlení okresu, majetkové držby a prostorové distribuce zkoumaných sídel. Navazuje na starší, obdobné práce D. Nováka publikované v předchozích číslech i na stránkách jiných periodik a umožňuje vzájemné porovnání několika okresů. Ladislav Čapek – Petr Netolický – Jindřich Plzák – Jan Vladař: Nové poznatky o stavební podobě tvrze v Řesanicích, okr. Plzeň-jih – Neue Erkenntnisse über die Bauform der Feste in Řesanice, Bez. Pilsen-Süd, 473-501. Z řesanické tvrze se dodnes zachovaly dva silně přestavěné objekty – pozdně gotický palác (přestavěný na sýpku) a objekt bývalé černé kuchyně. Archeologický výzkum, prováděný v souvislosti s rekonstrukcí objektu, se zaměřil především na prostor před budovou černé kuchyně, která nemá dosud v kontextu českých tvrzí analogie. Výzkumem bylo odhaleno několik fází ohrazení areálu, z nichž nejstarší autoři datují do 14. století, z movitých nálezů pak zejména keramika a vypálená mazanice. Rozborem stratifikovaných keramických souborů se podařilo za pomoci keramických tříd vymezit tři hlavní technologické skupiny. Ty pak na základě profilace okrajů, výzdoby a analogií z okolí byly datovány do průběhu 14. století a do 2. pol. 15. století. Rozborem nálezů mazanic se Řesanice zařadily k nemnoha vrchnostenským sídlům v Čechách, kde k tomuto zpracování již došlo. Identifikovány byly otisky několika konstrukčních prvků. To vede autory k závěru, že dřevěná konstrukce, z níž mazanice pochází, mohla mít i vícepodlažní řešení s členěným interiérem a mohla mít roubený základ, na který nasedalo hrázdění. Na základě uváděných poznatků lze u řesanické tvrze vysledovat minimálně čtyři stavební fáze. V závěru autoři diskutují možnou podobu tvrze ve starších fázích a provádí srovnání s tvrzemi z okolí. Situace odhalené sondami jsou popsány v textu, který je doplněn půdorysem, několika fotografiemi, ortofotogrametrií a 3D modelací odkrytých zděných konstrukcí. Negativním dojmem působí absence plánů profilů sond. Tomáš Krofta – Roman Křivánek: Hrad Třemšín. Geofyzikální průzkum a jeho ověření pomocí vrtů a vzorkovací sondáže – Burg Třemšín. Geophysikalische Untersuchung und ihre Überprüfung durch Bohrungen und Mustersondagegrabungen, 503-517. Autoři ve svém příspěvku referují o využití nedestruktivních a málo destruktivních metod na sledovaném hradě. Hlavními cíli

bylo lokalizovat pod povrchem skryté objekty (zástavbu, případně indikovat členění na menší celky), ověřit některé v terénu viditelné relikty a zjistit stav historického nadloží. Primárně byly využity geofyzikální metody (geoelektrické odporové měření a magnetometrie). Výsledky přinesly množství blíže těžko interpretovatelných anomálií (z větší části uvažované za odraz recentního využívání lokality). K jejich ověření měly v první řadě posloužit pedologické vrty, které se však, vzhledem k množství kamenů v půdním profilu, ukázaly jako značně neúčinné. Proto bylo přistoupeno k vzorkovací sondáži (zejména o rozměrech 1 x 1 m). Ta se ukázala pro tento úkol vhodnější. V závěru je konstatováno, že škála nedestruktivních a málo destruktivních metod průzkumu ještě nebyla vyčerpána a kladené otázky je prozatím třeba brát jako otevřené. Nejprůkaznější výsledky se týkají terénní deprese na jižním předpolí. Zde se uvažovalo o zasypaném příkopu. To se však jeví na základě výzkumu (podloží v nízké hloubce) jako nepravděpodobné. Pokud se nejedná o původně zamýšlený příkop, u kterého byla realizována pouze počáteční fáze. Dále bylo zjištěno, že v současné době nejsou narušovány historické vrstvy. Ty autoři předpokládají pod kamenitou vrstvou (spojitelnou s některými anomáliemi zjištěnými geoelektrickým odporovým měřením), jež je překryta během romantických úprav. František Kašička – Bořivoj Nechvátal: Ze stavebního vývoje hradu ve Strakoncích – Zur baulichen Entwicklung von Burg Strakonice, 519-537. Shrnutí stavebního vývoje objektu od počátku až do nedávné doby. Na místě pozdějšího hradu je předpokládán dvorec s kostelem. Vznik hradu je kladen již do 20. let 13. století a jeho kontinuální výstavba pokračuje až do poloviny 14. století. Další stavební práce probíhaly až po husitských válkách a soustředily se nejprve na vylepšení obranyschopnosti a poté na stavby hospodářského a obytného charakteru. Josef Hložek – Petr Menšík – Zdeněk Štaffen – Zlata Gersdorfová – Milan Procházka: Zaniklý lom v předpolí hradu Příběničky. K otázkám možnosti datace těžebních prací a hodnocení jejich vztahu k hradnímu areálu – Ein untergegangener Steinbruch im Vorfeld der Burg. Zur Fragen einer möglichen Datierung der Abbauarbeiten und eine Beurteilung ihres Bezugs zum Burgareal, 539-547. Další ze série prací věnovaných pozoruhodnému komplexu dvojice hradů a jejich zázemí. Podloží hradu tvoří šedý amfibolit, který byl použit na stavbu paláce a opevnění. Kámen mohl být získán při hloubení příkopů. Na zdění líců věže, z níž se zachovalo pouze torzo, byl použit odlišný materiál. Podle petrografického určení se jednalo o světlý aplit. Ten mohl být těžen v lomu vzdáleném zhruba 250 metrů před čelem hradního komplexu. Autoři se domnívají, že použití světlého materiálu ke stavbě věže (pokud by byla neomítnuta) by zdůrazňovalo její symbolický smysl. Jan Martínek – David Vích: Hradiště u Vrážného a jeho význam v kontextu sítě starých cest – Der Burgwall bei Vrážné und seine Bedeutung im Kontext des alten Wegenetzes, 549-561. Díky preventivnímu detektorovému průzkumu se zatím nedatovanou lokalitu podařilo zařadit do vrcholného středověku. Presentován je soupis a komentář k nalezeným železným předmětům, které naznačují spíše dataci do starší fáze vrcholného středověku. Druhá část příspěvku je věnována vztahu objektu ke komunikacím. Uvedena je metoda výzkumu starých komunikací (zejména za pomoci vojenských mapování a leteckého laserového skenování), dále popsány trasy procházející regionem. Funkci lokality autoři spatřují v zajišťování kontroly nad okolními komunikacemi (možná až příliš apriorně; takto uvažují i o dalších opevněních v okolí; k tomu srovnej Krenn 2006) a naznačují možnost, že se jednalo o předchůdce hradu Cimburk u Městečka Trnávky. Nálezy i komunikační síť v okolí hrádku u Vrážného jsou dokumentovány na kvalitních přílohách. Martin Bóna – Peter Barta – Radoslav Ragač – Daniel Pivko: Výsledky doterajšího výzkumu hradu Revište – Die bisherige Forschungsergebnisse von Burg Revište, 563-579. Článek představuje interdisciplinární, památkově zaměřený výzkum. Stavebně historický (architektonicko-historický) průzkum zde byl doplněn o poznatky dendrochronologického, archivního a petrografického studia pramenů. Výsledkem je nástin historie hradu a jeho stavební vývoj, který je rozdělen do osmi stavebních etap a podrobně popsán. Pomocí dendrochronologie se podařilo nejstarší stavební etapu datovat do počátku 14. století a tím byl vyloučen předpoklad, který uvažoval o založení hradu již do 2. pol. 13. století. V nejstarších etapách byl ke zdění využíván místní andezit, v pozdní gotice

a renesanci byl dovážen i andezitový tuf, ryolit a cihly. Další poznatky se dají očekávat od plánovaného archeologického výzkumu. Vendula Vránová – Jakub Vrána – Martin Moník: Doklady zpracování železa na hradě Tepenci – Belege für eine Eisenverarbeitung auf der Burg Tepenec, 639-647. Na předhradí bylo během několika výzkumných sezón nalezeno značné množství strusky (tisíce kusů). Petrografickou analýzou byla určena jako kovářská. Doklad kovářské dílny je uváděn také v areálu jádra hradu. Autoři navrhuji další analýzy, které by určily původ zpracovávaného železa. (TK – LH)

Roč. 40, 2015, č. 1: Jana Gregorová – Lýdia Chovancová – Zuzana Ondrejková – Alexandra Škrinárová: Obnova torz architektúry ako špecializovaná architektonická disciplína, 7-39; Radim Vrla: Památková péče o torzální architekturu ve Zlínském kraji, 57-75; Aleš Navrátil – Monika Martinisková – Jan Petřík – Dalibor Všianský: Stavební materiál hradu Špilberk a jeho vývoj, 77-87; Zdeňka Měchurová: Loštická keramika z archeologického výzkumu brněnského hradu Špilberka, 89-97; Alexander Botoš: Archeologický výskum na zaniknutom hrade Širkovce-Kapla (okres Rimavská Sobota), 99-113; Mário Bielich: Archeologický výskum Lietavského hradu v rokoch 2012–2013. Piata a šiesta výskumná sezóna, 115-129; František Gabriel: Model vývoje valečovské sídelní aglomerace, 131-147; Petr Baierl – Jan Musil – Petr Netolický: Současný stav a obnova zříceniny hradu Rabštejnka (k. ú. Smrkový Týnec), 149-161; David Vích: Příspěvek k poznání tvrziště v Českých Libchavách na Ústeckoorlicku, 163-177; Dušan Cendelín – Pavel Bolina: Význam reliktního dopravního pohybu při interpretaci velkomoravského hradiště u Bojně (okres Topolčany), 247-265.

Roč. 40, 2015, č. 2: Ivana Boháčová: Prezentace archeologických památek v Čechách: archeologické areály in situ – příklady z Pražského hradu a Vyšehradu, 331-351; Pavla Hasilová – Jan Hasil: Hradba jako kulturně-historický problém: barokní fortifikace pražského levobřeží v písemnostech fortifikační komise Českého místodržitelství, 353-367; Jaroslav Podliska – Matouš Semerád: Nový hrad u Kunratic v Praze: výzkum a obnova zanikající hradní stavby, 369-393; Jiří Varhaník: Hrad Zvíkov jako torzální architektura, 395-427; Petr Sokol: Výzkum a dokumentace zříceniny hradu Přimda: aplikace dokumentačních a prospekčních metod v areálu hradní zříceniny, 429-455; Jan Musil – Petr Netolický: Dokumentace reliktního předhradí hradu Strádova (okres Chrudim), 457-473; Miroslava Cejpková – Martin Hložek: Nález mobilního penězokazecského vybavení na hradě Žampach (okres Ústí nad orlicí), 475-491; Zlata Gersdorfová – Josef Hložek – Petr Menšík – Milan Procházka: Dva opevněné objekty u Bernartic (okres Písek): K otázce jejich vztahu, funkční interpretace a souvislostí, 493-505; David Novák – Pavel Vařeka: Tvrze na Rakovnicku, 507-533; Zdeněk Měřínský – Miroslav Plaček: Revitalizace hradní zříceniny Rokštejn a perspektivy jejího kulturního využití, 535-551; Ludvík Belcredi: Stavební vývoj a dispozice předhradí hradu Skály: příspěvek k poznání předhradí menších hradů, 553-581; Noémi Beljak Pažinová – Ján Beljak – Michal Šimkovic: Výskum hradu Dobrá Niva v rokoch 2013 a 2014, 583-595; Mário Bielich – Jozef Elgyütt: Archeologický výskum hradu Gýmeš v rokoch 2013-2014, 597-611; Magdaléna Janovská – Vladimír Olejník: Príspevok k budovaniu opevnení po mongolskom vpáde na Spiši, 613-637.

Archeologické rozhledy

Roč. 66, 2014, č. 3: Vladislav Razím: Městský hrad v Písku jako předmět mezioborového výzkumu historické architektury – Die Burg in der Stadt Písek als Gegenstand der interdisziplinären Forschung im Bereich der historischen Architektur, 493-514. *Příspěvek se v obecné rovině zabývá potřebou podrobných stavebně historických průzkumů historických staveb, které by měly být ve městech nezbytně doplněny o urbanistický rozbor. Takový by podle názoru autora a i současných metodik měl mít zásadní význam. Poznatky ostatních vědních disciplín, včetně archeologie, by měly*

být k těmto výsledkům vztaženy. Jako konkrétní příklad, kde tento postup nebyl naplněn, byl vybrán městský hrad v Písku. Zde autor předpokládá, že nebyl proveden standardní stavebně historický průzkum, tak jak ho dnes chápeme, ale pouze jeho zkrácená verze (dnes označovaná jako „operativní průzkum a dokumentace“), i když metoda průzkumu T. Durdíka nebyla blíže popsána. Velká část textu je vlastně rekapitulací poznatků z diskuze o tzv. středoevropských kastelech, jež nejvíce kulminovala v 90. letech 20. století, a které se autor aktivně účastnil, či případně starší literatury. Samozřejmě jsou uvedeny i nové skutečnosti a to zejména nový průzkum a zaměření severozápadní části hradu. Zde se nacházela jedna z hradních věží. Nové zaměření vykazuje určité rozdíly od původního. Revizní průzkum poukázal na další aspekty spojené s předpokládanými novověkými úpravami. Autor nesdílí interpretaci zde přítomných konstrukcí jako báze věže. Tu T. Durdík pokládal za čtverhrannou, přesněji obdélnou, zatímco autor tohoto článku do tohoto prostoru umísťuje na základě známé veduty z 18. století válcovou věž. Pro tuto podobu ovšem zatím nejsou další opory. Další nové odlišné interpretace se týkají absence příkopu na jižní a východní straně hradního jádra. Nicméně předložený koncept působí poněkud neuceleně, na východní, vstupní straně, ho nejdříve na základě archeologického výzkumu „částečně“ vylučuje (str. 505) a poté uvádí, že by mohl být oproti dosavadním předpokladům mladší (z období Václava IV.; str. 506). V další části se autor, znovu jako již v některých předešlých článcích, věnuje možnostem vlivu městské parcelace na půdorys hradu a celkovou relevantností tzv. středoevropských kastelů jako samostatně vyčleněnému hradnímu typu a podrobně rozebírá aspekty, jež ho k této kritice vedou. Závěrem autor konstatuje, že současný stav poznání je zapříčiněn příslušnými úřady památkové ochrany, které nenechaly vyhotovit standardní stavebně historický průzkum před zásadní rekonstrukcí na přelomu 80. a 90. let 20. století. Zároveň upozorňuje, že velká část nálezových situací odkrytých během archeologického výzkumu nebyla dostatečně publikována, a proto není možné dosavadní interpretace nijak ověřit a není ani možné určit, které závěry mají reálný základ a které jsou pouze hypotetické. Jaromír Žegklitz: Reformační kamna ze Špýru, Egerberku a Prahy, 515-547. Z hradu Egerberku byl nedávno publikován soubor kachlů, pocházejících z jednoho kamnového tělesa a čítající devět různých motivů. Z různých dalších lokalit v Čechách, v Německu, Rakousku a Dánsku jsou známy další kusy se stejnými, ale i dalšími motivy, jež jejich celkový počet doplňují na třináct. Jejich výroba je doložena především v porýnském Špýru, ale i v Praze a snad i v rakouském Welsu. Motivy kachlů této série, jež lze rozdělit na biblické a portrétní, lze jednoznačně interpretovat jako reformační (dva s protipapežským, resp. protikatolickým obsahem, další – především biblická podobenství – ilustrující hlavní zásady Luthero-va učení, portréty vůdčích představitelů Šmalkaldského spolku a jejich manželek). Tam, kde se je podařilo dohledat, potvrzují nábožensko-politický obsah motivů i osoby objednavatelů příslušných kamen, která jsou tak vedle již legendárního kamnového tělesa z rakouského zámku Grafenegg dalším nesporným dokladem „reformačních kamen“ s uceleným reformačním ikonografickým programem. (TK-LH-ZG)

Roč. 66, 2014, č. 4: Jan Kypta – Jaroslav Podliska: Tábor obláhatelů na předpolí Nového hradu u Kunratic (1420/1421). Povrchový průzkum a srovnání s analogickými lokalitami – The Hussite field camp from the siege of Nový hrad at Kunratic (1420/1421). Surface survey and a comparison with parallel sites, 609-632. V úvodu je v první řadě zdůrazněno, že pozůstatky obláhatelů v Čechách jsou co do kvality a kvantity dochování unikátní v rámci celé Evropy. Jejich poznání a stav dokumentace je však na velice nízké. Jedná se o nedocenený druh památek. Autoři popisují nově objevený plán z 50. let, uvádějí historické souvislosti dobývání Nového hradu a poté popisují a interpretují pozůstatky obláhatelů, tak jak byly zachyceny vizuálním průzkumem, rozbořením nového zaměření, archeologickým odkryvem z 50. let a geofyzikálním průzkumem. Jako nejbližší analogii vidí pozůstatky ležení u Bechyně. Pozůstatky obláhatelů srovnávají i s dalšími příklady známými z Čech (zejména z 2. pol. 15. stol.) a poukazují na jejich odlišnost. Ta se projevila

zejména prostorově složitějším členěním a zachycením sociální diferenciací (přítomnost tzv. velitelských stanovišť). K obléhacím táborům před Novým hradem a před Bechyní se v rámci Evropy nepodařilo najít jedinou analogii. Text doplňuje velice kvalitní zaměření pozůstatků tábora. Roman Křivánek: Geofyzikální průzkum v areálu husitského obléhacího tábora na předpolí Nového hradu v Praze-Kunraticích – Geophysical survey on the grounds of the Hussite siege camp in the foregrounds of Nový hrad in Prague-Kunratic, 633-650. V Čechách ani jinde v Evropě dosud nebylo geofyzikálními metodami (vyjma prospekce pomocí detektoru kovů) zkoumán obléhací tábor pocházející ze středověku. Význam tohoto průzkumu tedy mimo jiné tkví i v tom, že se může stát příkladem pro interpretaci obdobných průzkumů na tomto druhu areálu. Cílem průzkumu bylo sledování vnitřní zástavby tábora, porovnání dokladů antropogenních aktivit zjištěných na základě geofyzikálních a geodetických metod, charakter a způsob opevnění tábora atd. Bylo využito především magnetometrického průzkumu a jako doplňková metoda geoelektrický odporový průzkum. Během tří denního měření bylo pokryto 50% plochy tábora. Byl upřesněn rozsah zástavby tábora a způsob využití jeho plochy, existence vypáleného materiálu v místech zemnic, doloženy na povrchu nedochovaných úpravy prostoru před baštami atd. Ukázalo se, že geofyzikální průzkum lze uplatnit i na méně dochovaných pozůstatcích obléhacích táborů, je však mimo jiné nutná existence dostatečně podrobného a přesného plánu. (LH-TK)

Archeologie Moravy a Slezska. Informační zpravodaj ČAS, pobočky pro severní Moravu a Slezsko

Roč. 13, 2013: Jan Štěpánek – Jiří Tichánek, Starší šlechtické sídlo v Dolní Lutyni, 24-33.

Archeologie ve středních Čechách

Roč. 17, 2013, 1-2: Čeněk Pavlík – Jaroslav Špaček: Soubor gotických kachlů z tvrze ve Vyšehořovicích, okr. Praha-východ – Die Sammlung von den gotischen Ofenkacheln aus der Festung in Vyšehořovice, 265-274. Od roku 1996 dodnes bylo položeno celkem 15 menších archeologických sond, ze kterých byly mimo jiného získány i zlomky gotických a renesančních kachlů. Studie se zabývá reliéfními kachli, torzem atypické obkladové desky a prořezávanou vrcholovou lištou. Motivy zobrazená na kachlích jsou tradičně popsány, datovány a vyhledány k nim analogie. V závěru je připojena souhrnná charakteristika souboru. Sylwester Chmielowiec – Vojtěch Kašpar – Jiří Waldhauser: Fragment palné zbraně z hradu Valečova v Pojizeří – A fragment of a firearm from Valečov castle in the Pojizeří region, 745-757. Problematika palných zbraní pozdního středověku je málo poznána a tak je cenný každý nález. Referovaná zbraň měla původně patrně osmiboký průřez s ráží asi 17-20 mm a byla vyrobena z bronzu. Pouze na základě dochovaného tvaru a ráže nelze rozhodnout, zda se jednalo o píšťálu či o hákovnici. Datována je pravděpodobně do husitských válek či do roku 1439. Vyloučit však nelze ani dataci starší, již na přelom 14. a 15. stol. V textu jsou shrnuty i informace o píšťalách a hákovnicích, o vynálezu a rozšíření střelného prachu o prvních dokladech jeho použití v Evropě a blíže i v Čechách a Polsku. K nalezenému fragmentu zbraně jsou uvedeny analogie z Čech, Moravy a Polska. Čeněk Pavlík: Soubor pozdně gotických kachlů z hradu Litice, okr. Ústí nad Orlicí – A collection of late gothic stove tiles from Litice castle, Ústí nad Orlicí district, 759-778. Prezentovaný soubor kachlů byl získáván postupně od 30. let 20. stol. až po rok 2011. Popsány jsou jednotlivé kachle či jejich zlomky a jejich motivy. Dále se autor zaměřuje na chronologii souboru a uvádí některé postřehy k morfologii a technologii výroby. Motivy kachlů z Litic jsou skladbou typické pro východní Čechy. Převažují heraldické a náboženské motivy. Dle jejich rozboru autor dochází k závěru, že většina litických kachlů vznikla až po roce 1495, tedy za panování Pernštejnů. Zajímavou informací přináší originální ztvárnění známého motivu gryfa přemáhajícího bojovníka, na jehož základě se autor kloní spíše k univerzálnímu apolitickému výkladu motivu. (TK)

Roč. 18, 2014, č. 1-2: Petr Jenč – Vladimír Peša – Vojtěch Novák: Kostelní vrch v Mimoně od raného středověku do novověku. Archeologické výzkumy v letech 2000-2010 – Der Kirchberg in Mimon von dem Frühmittelalter bis die Neuzeit. Die archäologischen Funde in den Jahren 2000-2010, 379-404. *Drobné sondy záchranných archeologických výzkumů nepřinesly žádné poznatky k podobě sídla pánů z Mimoně, které je na Kostelním vrchu předpokládáno. Získán byl ale hodnotný keramický soubor, který je v článku analyzován. Řešena je také problematika předchůdce současného barokního kostela.* David Vích – Přemysl Kašpar: Nález hromového klínu v Panošim Újezdu na Rakovnicku – The discovery of a thunderstone at Panoší Újezd in the Rakovník region, 901-902. *V 80. letech 20. stol. byl při úpravách domu č. p. 68 (údajně místo bývalé tvrze) náhodně nalezen broušený kamenný nástroj - sekeromlat. Nálezové okolnosti nejsou blíže známy. Předmět se měl nacházet ve sklepních prostorách pod dveřním prahem. Sekeromlat je datovatelný do mladého neolitu. Vzhledem k místu nálezu je interpretován jako hromový klín. Stručně jsou uvedeny analogie.* (TK)

Roč. 19, 2015, č. 1: Vladimír Peša – Petr Jenč – Štěpán Havel – Vojtěch Novák: K počátkům hradu Jestřebí u České Lípy, 357-365; Pavel Drnovský: Pozoruhodný soubor kachlů z hradu Kumburku, okr. Semily, 379-410.

Archeologické výzkumy v jižních Čechách

Roč. 27, 2014: Ladislav Čapek - Jana Richterová - Jan Vladař: Středověká a novověká keramika z archeologického výzkumu tvrze v Řesanících (okr. Plzeň-jih), 247-280; Hana Hojerová - Jan John - Jan Kocina - Daniel Kovář - Martin Pták - Václav Vondrovský: Nový nález militárie a terénních relikvií souvisejících se zaniklou tvrzí Trojan (okr. Český Krumlov), 281-294.

Archeologie východních Čech

Sv. 3, 2012: Eva Ulrychová: Novověké polní opevnění u Češova a Psinic (okr. Jičín), 241-248.

Archeologie západních Čech

Sv. 8, 2015 - věnováno PhDr. Pavlu Šebestovi k jeho životnímu jubileu: Tereza Matějková: Nové nálezy pravěké keramiky na hradě Švambersku – Neue Funde urzeitlicher Keramik auf der Burg Švamperk, 72-82. *Při výzkumu uskutečněném v roce 2012 bylo v interiéru kostela sv. Máří Magdalény na předhradí hradu vyhloubeno několik sond. Text shrnuje v krátkosti dosavadní znalosti o osídlení hradního vrchu a dále je zaměřen na popis terénních situací, z nichž byly získány movité nálezy datovatelné do pravěkého období. Poté následuje podrobný popis jednotlivých fragmentů pravěkých nádob. Rozbor potvrdil osídlení vrchu v eneolitu, pozdní době bronzové a pozdní době halštatské.* Filip Prekop: Hrad u Plesné zvaný Neuhaus. Pokus o první archeologické zhodnocení archeologické památky – Die erste archäologische Untersuchung des Denkmals Neuhaus bei Plesná, 125-133. *K pojednávání lokalitě nelze s jistotou vztáhnout žádnou písemnou zmínku. Současný název je prvně doložen až v 18. stol. a problémy způsobuje jeho možná záměna se stejnojmennými lokalitami v okolí. Výzkum vyvolalo zjištěné narušení (výkopy) při revizi archeologických památek v oblasti. Hradní areál byl zaměřen totální stanicí a vytvořen podrobný plán. Pro vytvoření plánu okolí bylo využito leteckého laserového skenování a zjištěné struktury jsou v článku interpretovány. Nepodařilo se ale objasnit vztah k sídlištní struktuře. Dále byl proveden preventivní detektorový průzkum a narušení byla začištěna a dokumentovány profily. Výkopem nebyly získány žádné movité nálezy, které by měly vztah k opevnění. Ze železných artefaktů nalezených pomocí detektoru lze do středověku datovat pouze podkovu, ostatní předměty pocházejí z mladší doby a většina se vztahuje patrně až k událostem na konci*

II. světové války. Kamenné bloky se stopami po lámání, absence dokladů osídlení a pozůstatků staveb svědčí pro velice krátkou dobu existence lokality a patrně nedokončenost původního záměru. Doba vzniku a účel i přes provedený výzkum zůstávají nejasné. Pavel Vařeka: Zaniklý pozdně středověký dvůr u Olešné na Rokycansku – Untergegangener spätmittelalterlicher Hof bei Olešná im Landkreis Rokycany, 134-143. Archeologicky jsou dosud málo známé středověké neopevněné hospodářské dvory izolované od sídlišť. V příspěvku je prezentován nedestruktivní výzkum jedné z takových lokalit. Proveden byl geodeticko-topografický průzkum a za pomoci leteckého laserového skenování sledováno i okolí v okruhu 500 m. Mikrovrypem byl získán vzorek keramiky datovaný do 14. – 15. stol. Po popisu dochovaných objektů dvora i zázemí (mezní pásy, úvozy), autor nastiňuje svoji představu o stavební podobě a funkci a srovnává ji s dalšími dosud známými obdobnými lokalitami. Písemné prameny dvůr přímo nezmiňují, ale jejich rozbor naznačuje, že by se mohlo jednat o sídlo jednoho z drobných šlechticů, kteří jsou v pramenech zachyceni v souvislosti se sousední vsí Olešnou. (TK)

Časopis matice moravské

Roč. 132, 2013, Supplementum 5 (Lichtenštejnové a umění): Jiří Kroupa: Architektonická reprezentace Lichtenštejnů a Ditrichštejnů: paralely symbolických forem, 27-41; Eliška Fučíková: Lichtenštejnský palác v Praze, 43-51; Friedrich Polleross: „Dellavirtú e dela grandezze Romana.“ Lichtenštejnský palác v Rossau: poznámky k architektuře, ikonografii a koncepci, 53-80; Tomáš Knoz: Lichtenštejnská zámecká sídla v kontextu moravsko-rakouské renesance a manýrismu. Zámek Rabensburg, 83-125.

Časopis Slezského zemského muzea. Série B – vědy historické

Roč. 62, 2013, č. 2-3: Hana Dehnerová – Pavel Šlězár: Archeologický výzkum na východním předhradí státního zámku Jánský Vrch, 115-128; Vendula Vránová – Jakub Vrána: Shrnutí výsledků archeologického průzkumu studny na hradě Tepenec, 289-299.

Roč. 63, 2014, č. 2: Romana Rosová: Proměny názor památkové péče na tzv. Červený zámek v Hradci nad Moravicí a jejich vliv na stavební vývoj objektu, 143-154.

Časopis Společnosti přátel starožitností

Roč. 120, č. 1-4 (dvojčíslo 3-4/2012 věnováno památce prof. PhDr. Tomáše Durdíka, DrSc.): Jiří Fröhlich: Archeologické nálezy z píseckého hradu (Stručný přehled) – Archäologische Funde aus der Burg in Písek (Kurze Übersicht), 27-35. *Cílem článku je upozornění na jednotlivé významnější nálezy, např. architektonické články, dlaždice, kachle, mince a keramika. Nálezy pochází z 2. pol. 13. – 19. stol. s výjimkou pozdně románského opukového sloupku, který by hypoteticky mohl dokládat existenci staršího předchůdce hradu již v 1. pol. 13. století.* Josef Hložek: Předhradí středověkých hradů v Čechách – proč právě předhradí? – Baileys of the Middle Age Castles in Bohemia, 36-47. *Autor nejprve uvádí několik námátkou vybraných odkazů na literaturu, kde jsou uvedeny definice předhradí a následně zveřejňuje definici svoji a dále případy, kdy areály obdobné nelze za předhradí považovat. Při srovnání s jádrem hradu měli předhradí mnohem variabilnější podobu a funkční zaměření. Autor uvádí výčet těchto funkcí s příklady. Na závěr je konstatována nízká úroveň poznání tohoto druhu areálu v rámci celého evropského bádání.* Daniel Kovář: K otázce datování a funkce opevnění tvrze v Žumberku – Zur Frage der Datierung und des Zweckes von der Befestigung der Feste Žumberk (Sonnberg), 48-56. *Na základě rozboru historických souvislostí, interpretací popisu inventáře z roku 1618 a s přihlédnutím k charakteru opevnění se D. Kovář domnívá, že opevnění*

panského sídla v Žumberku nechal vystavět na počátku 17. století Theobal Hock ze Zweibrückenu. Věže byly přizpůsobeny k obývání a byly zapojeny do běžného provozu dvora. Jejich vojenská hodnota byla nízká a jedná se tedy buď o nepřilíš vydařenou realizaci či mnohem spíše o symbol – demonstraci Hockovi zámožnosti a odhodlání bránit se. Opevnění pouze formálně napodobuje fortifikační systémy své doby. František Záruba: Valdek – příspěvek k poznání stavebního vývoje hradu – Burg Valdek – Beitrag zur Erkenntnis deren Baugeschichte, 197-209. Na základě nově nalezených relikvií kulisové brány z nejstarší fáze se autor pokouší interpretovat stavební vývoj hradu, jemuž se již v minulosti věnovala celá řada odborníků. Hrad vzniká asi někdy po polovině 13. století (dendrochronologicky datovaný trám skácený někdy po roce 1252) jako bezvěžový (uvedeny analogie). Dodnes dochovaná válcové věž (bergfrit) byla doplněna až v první čtvrtině 14. století, patrně na základě potřeby přizpůsobit hrad aktuálním trendům (opět známe několik analogií). Tento článek nejen, že názorně ukazuje důležitost i drobných zjištění při interpretaci stavebního vývoje, ale poukazuje i na komplikovanost tohoto vývoje a zároveň na jeden z možných modelů vývoje podoby nejstarších šlechtických hradů v Čechách. Josef Hložek – Roman Křivánek: Chvatěruby, okr. Mělník – výsledky výzkumu hradního areálu v letech 2008-2010 – Chvatěruby, Mělník District – Outcomes of Research of the Castle Area Carried Out in 2008-2010, 210-227. Popisovaný hrad se dlouhodobě řadil mezi nejméně poznané v Čechách. Nedávné stavební úpravy se staly příležitostí k jeho výzkumu. Popsána je historie, kdy se hrad postupně měnil v zámek (jeho barokní fáze nikdy nebyla dokončena). Představeny jsou výsledky sondáže v prostoru severního parkánu, obvodové zdi jádra a v nároží nedostavěného křídla barokního zámku. Geofyzikální průzkum se zaměřil zejména na zjištění případné zástavby v jádře hradu a na podobu mladšího předhradí (navíc byla řešena otázka možné existence staršího sídla v tomto prostoru). Výsledkem výzkumu je zjištění, že hradní jádro prodělalo pravděpodobně složitější stavební vývoj a k jeho výrazné přestavbě nejspíše došlo po dobytí hradu za poděbradských válek. Původní předhradí se nacházelo na místě pozdějších renesančních a barokních křídel zámku. Nejspíše jako reakce na dobytí hradu vzniklo druhé předhradí, které zahrnuje i farní kostel v předpolí hradu. Autor předpokládá, že funkce tohoto mladšího předhradí byla především obranná. Samotná poloha hradu na nevýrazné ostrožně (vzniklého patrně ve 14. století) byla ale zvolena především s ohledem na ekonomické a správní funkce, zatímco vojenská hodnota byla potlačena. Vztah hradu a sídla Rudigera z Chvatěrub zmiňovaného na poč. 13. stol. výzkumem nebyl objasněn. Jiří Úlovec: Příspěvek k dějinám hradu Falkenštejn-Sokolík – Beitrag zur Geschichte der Burg Falkenstein-Sokolík, 228-233. K hradu, známému též jako Falštejn, nedaleko Konstantinových Lázní nebyla známá žádná přímá písemná zmínka z předpokládané doby jeho existence. Dosavadní literatura předpokládala, že se jednalo o sídlo drobné šlechty z okolí nebo o opěrný bod na styku tří panství – švaberského, gutštejnského a bezdružického. V českobudějovických městských knihách byla objevena zmínka o bojích před hradem Sokolíkem v roce 1409. Autor předpokládá, že se tato zmínka týká tohoto hradu a souvisí s bojem mezi králem Václavem IV. a Švamberky. Nevyřešenou otázkou stále zůstává, kdo hrad založil, jeho konec však lze nejspíše spojovat s vojenskou akcí na poč. 15. století. Petr Chotěbor: Kresebná rekonstrukce krbu na hradě Valečově – Zeichnerische Rekonstruktion eines Kamins auf der Burg Valečov, 234-237. Velmi krátký, ale jasný a přehledný a přínosný článek o vzhledu krbu z doby kolem poloviny 15. století, jehož pozůstatky jsou zachovány ve zdivu paláce. Text je doprovázen kvalitní a názornou obrazovou přílohou. Zuzana Bláhová-Sklenářová: Fragment nádoby s nápisovým kolkem z hradu Šelmberka (okr. Tábor) – Ein Gefäßfragment mit Rollstempelinschrift von der Burg Šelmberk (Bez. Tábor), 245-249. Fragment byl nalezen náhodně při návštěvě. Autorka podrobně popisuje podobu fragmentu a jeho výzdoby a shrnuje poznatky o pásové výzdobě tvořené písmem z okolí (klášter v Louňovicích pod Bláníkem, Sezimovo Ústí, Kozí Hrádek). Nápis je tvořen minuskulou a vzhledem k druhotnému přepálení těžko čitelný. Znaky jsou patrně zrcadlově obráceny a patrně původně tvořily slovo Maria či Anna. (TK)

Roč. 121, 2013, č. 1-4: Jiří Úlovec: Tvrz a zámek ve Velkých Kuněticích – Veste und Schloss in Velké Kunětic, 1-7. *Příspěvek k poznání nepříliš známé tvrze na Jesenicku. Nejprve je uveden stručný přehled majetkového vývoje vsi. Nejpozději od 14. století zde existovalo panské sídlo, jehož středověkou podobu neznáme. Následuje popis současné budovy zámky a je publikováno její nové zaměření. Oproti starší literatuře posouvá autor její vznik do doby kolem roku 1600.* Miroslav Ambrož – Josef Hložek – Petr Menšík: Nové geodetické zaměření zaniklého bezprostředního hospodářského a provozního zázemí Kozího Hrádku, okr. Tábor – New Geodetic Localization of the Deserted Immediate Farming and Functional Hinterland of the Kozí Hrádek Castle, Tábor Region, 147-151. *Popis prostoru východně od jádra hradu a jeho geodetického zaměření provedené v roce 2011 navazuje na předchozí výzkum, jehož výsledky jsou uveřejněny na stránkách časopisu Archaeologia historica.* Josef Hložek: Trojrozměrná vizualizace pozůstatků hradu Zahrádka (Klosterberk), okr. Pelhřimov, a možnosti funkční interpretace předhradí – New 3D Visualization of the Castle Remains Zahrádka and Possibilities of Evaluation and Interpretation of Its Area, 152-159. *Hrad byl patrně založen vyšehradským proboštem. Vzhledem ke stoupajícímu předpolí a k blízkosti poddanského městečka sloužilo jeho předhradí zřejmě pouze k obraným účelům. Hrad Zahrádka je srovnáván s dalšími funkčně úzce zaměřenými předhradími a s hrady církevních institucí v Čechách.* František Záruba: Relikty kostela sv. Mikuláše v Ratajích nad Sázavou – Relikte der Kirche des Hl. Nikolaus in Ratay an der Sazawa, 200-206. *Krátký článek o reliktech stavby na místě předhradí Horního hradu v Ratajích, které jsou ztotožňovány s kostelem sv. Mikuláše známým z písemných pramenů. Publikovány jsou historické zmínky, plán reliktu z poloviny 20. stol. a ze současnosti a následně je popsán současný stav. Autor kostel rekonstruuje jako malou jednodílnou stavbu s apsidou a dává jí do souvislosti s lokální skupinou románsko-gotických kostelů z doby kolem pol. 13. stol. Ratajský kostel mohl být původně vázán na dvorec a později měl být zahrnut do areálu předhradí Horního hradu, kde měl začít plnit funkci hradní kaple.* Josef Hložek – Alice Krausová: Sídlištní komplex hradu Řebřík a jeho nové geodetické zaměření – Settlement Complex of the Castle Řebřík and Its New Geodetical Documentation, 207-216. *Cílem této práce je zveřejnění nového zaměření a 3D vizualizace hradního areálu. Značná část textu je věnována shrnutí historie a typologickému zařazení hradu. Dále je popsán hrad, který se skládal z jádra a dvou předhradí na bulžnickovém suku. V jeho blízkosti dosud stojí původně farní kostel a jsou registrovány pozůstatky antropogenní činnosti ztotožňované s areálem hospodářského dvora a zaniklou středověkou vesnicí. Popsána je také metoda zaměření a tvorba plánu. Bohužel pozornost není věnována srovnání tohoto zaměření se starší dokumentací, i když si jsou autoři této možnosti vědomi.* (TK)

Dějiny a současnost

Roč. 36, 2014, č. 3: Ivo Cerman: Zámek Kačina. Ideál učeného šlechtice a státníka, 28-29. *Pod portikem hlavního vchodu zámku Kačina u Kutné Hory stojí hrdý latinský nápis: Jan Rudolf hrabě Chotek sobě, přátelům a potomkům 1822. Tento velmi konkrétní vzkaz jako by návštěvníkům sděloval, že osvícený šlechtic založil tuto stavbu proto, aby mluvila. Jestliže se podíváme na výzdobu této klasicistní stavby podrobně, zjistíme, že žádný její zdobný prvek není samoúčelný: vše tu návštěvníkovi připomíná povinnosti vlastence a osvíceného občana. Konkrétní plán sice vypracoval saský architekt Christian Friedrich Schuricht, ale původní idea vzešla od samotného stavitele, Jana Rudolfa Chotka, který se při tom cíleně inspiroval ruským zámek Pavlovsk a dalšími projekty extravagantního cara Pavla I. Sochařská výzdoba vznikala podle ideových projektů pražského grafika Josefa Berglera.*

Roč. 36, 2014, č. 4: Eva Chodějovská: Humprecht. Italská inspirace v Českém ráji, 28-29. *Mezi oblíbená sídla Humprechta Jana Černína (1628–1682), stavitele Černínského paláce v Praze na Hradčanech a jednoho z nejbohatších mužů pobělohorských Čech, se řadily západočeský Petrohrad*

a Kosmonosy u Mladé Boleslavi. Uměnímilovný hrabě patřil mezi nejpilnější stavebníky své doby. Existují četné doklady toho, že architektuře dobře rozuměl.

Roč. 36, 2014, č. 5: Vít Vlnas: Trója u Prahy. Zrcadlo habsburských ctností a šternberských ambicí, 28-29. *Magnifica et amoena arx deliciaris Troja (nádherný a půvabný letohrádek Trója), čteme v legendě pod rytinou, kterou před polovinou 18. století vytvořil v rámci série pohledů na Prahu a její okolí augsburský rytec Johann Georg Ringle podle předlohy slezského vedutisty Friedricha Bernharda Wenera. Svým architektonickým řešením i svou funkcí je Trója spíše okázalou příměstskou vilou ve stylu pokročilého římského baroka nežli venkovskou zámeckou rezidencí. Podobně jako se z teras vil ve Frascati otevírá pohled na věčné město, spojuje také trojskou arx deliciaris hlavní pohledová osa s Pražským hradem, což samozřejmě není náhoda.*

Roč. 36, 2014, č. 9: Jan Ivanega: Schwarzenberská zámecká kaple v Postoloprtech ve víru barokního století, 26-27. *Postoloprty bývají připomínány jako dějiště poválečného masakru internovaných Němců. Část z nich byla umístěna v místní bažantnici, která je jednou z mnoha pozoruhodných postoloprtských památek. Většina z nich připomíná, že město bylo centrem významného fideikomisního panství knížat ze Schwarzenbergu.*

Roč. 36, 2014, č. 10: Jindřich Vybíral: Zámek Roztež. Moderní architektura v barokním kostýmu, 26-27. *Zámek v Roztěži u Kutné Hory vypadá na první pohled jako ryze barokní stavba. Byl však zbudován v letech 1909–1911 podle projektu vídeňského architekta Leopolda Bauera (1872–1938). Tento umělec patřil na přelomu 19. a 20. století k nejradikálnějším představitelům moderní architektury ve střední Evropě, po roce 1905 však přešel na pozice nového historismu.*

Roč. 36, 2014, č. 11: Václav Bůžek: Tabulnice Jana Zrinského ze Serynu na Rožmberku. Poselství dobré vlády křesťanského rytíře, 26-27. *V září 1564 se konala v Jindřichově Hradci svatba slavného válečníka chorvatského původu Mikuláše Zrinského ze Serynu s Evou z Rožmberka, která pocházela ze starobylého českého šlechtického rodu. O rok později se manželskému páru narodil v Čakovci syn Jan Zrinský ze Serynu.*

Roč. 36, 2014, č. 12: Radka Miltová: Doudleby nad Orlicí. Král Lykáón jako varovný příklad špatné vlády, 28-29. *Zámek ve východočeských Doudlebech nad Orlicí získala roku 1562 původně rytířská rodina Warlichů z Bubna a učinila jej svým trvalým rodovým sídlem. Původně renesanční, později zbarokizovaný zámek za svými zdmi ukrývá mimořádně zajímavý a rozsáhlý cyklus nástropních maleb, které pro svou rezidenci objednal František Adam z Bubna a Litic (1644–1711). Malby doudlebského zámku byly uvedeny ve známost po svém znovuobjevení a restaurování v letech 1955–1973.*

Roč. 37, 2015, č. 1: Petr Fidler: Valdštejnský palác. Rezidence říšského knížete v Praze, 28-29. *Valdštejnský palác nebyl běžným sídlem šlechtice v metropoli Království českého. Byla to rezidence Albrechta Václava Eusebia z Valdštejna (1583–1634), vévody meklenburského, hlohovského, zaháňského a frýdlantského.*

Roč. 37, 2015, č. 2: Milan Svoboda: Spása i zatracení na Grabštejně. Zámecká kaple svaté Barbory z roku 1569, 28-29. *Mohutný středověký hrad s válcovou věží je dobře viditelný z české i ze saské strany. Opustíme však obvyklý kastelologický výklad o pevnostní příhraniční soustavě, o jistě zajímavé středověké stavební etapě hradu, o jeho prvních majitelích pánech z Donína a věnujme se zdánlivě jednotlivině, totiž tamní kapli svaté Barbory.*

Roč. 37, 2015, č. 3: Michal Konečný: Zámek Milotice. Barokní sídlo jako zrcadlo rodové ctnosti, 28-29. *Na panském sídle ve vsi Milotice nedaleko města Kyjova na moravském Slovácku se během*

středověku a raného novověku vystřídalo osm významnějších moravských rodů, které postupně upravovaly a rozšiřovaly nejstarší vodní tvrz do podoby renesančního zámku. Jeho čtyřkřídla dispozice s původně patrovým arkádovým nádvořím, financovaná majitelem panství Ludvíkem Tovarem z Enczesfeldu, se navzdory pozdějším přestavbám dochovala do současnosti. Další stavební dějiny zámku ovlivňovala až do prvních let 18. století poloha panství nedaleko neklidné uherské hranice. Zámek byl těžce poškozen vpády Tatarů a uherských povstalců, přičemž poslední dvě opravy už probíhaly za nových majitelů panství, hraběcí rodiny Serényiů, která Milotice zakoupila roku 1648.

Roč. 37, 2015, č. 4: Jan Ivanega: Ve stínu slavnějších. Franz Fortin a schwarzenberský zámek ve Vimperku, 28-29. *Dominantou malebného panoramatu šumavského města Vimperku je zámek, v jádru středověký hrad. Vrstvy paměti objektu zahrnují i pozoruhodné stavební práce z dob posledních Rožmberků, Novohradských z Kolovrat a Schwarzenbergů.*

Roč. 37, 2015, č. 5: Václav Bůžek: Horšovský Týn za Jana mladšího Popela z Lobkovic, 28-29. *Ačkoli Jan mladší Popel z Lobkovic (1510–1570) vlastnil Horšovský Týn od roku 1539, trvale se usadil v tamním hradě až o tři roky později. Po požáru, k němuž došlo v roce 1547, věnoval nový majitel pozornost renesančním přestavbám svého sídla. Stavební ruch v jeho rezidenci vrcholil v době, kdy se jako nejvyšší purkrabí Království českého postavil v září 1554 do čela zemských úředníků.*

Roč. 37, 2015, č. 7: Pavel Uedl: Pozdně renesanční pevnost Zikmunda z Tieffenbachu na Veverí, 28-29. *Po celou dobu své prozatím osmisetleté existence patřil hrad Veverí k sídlům nejvýše postavených společenských vrstev. Stopy jeho největšího stavebního rozmachu ve druhé polovině 14. století, který vymezil rozsah a rozložení budov v areálu, se v dalších staletích již nepodařilo setřít. Navzdory tomu je zde možné najít prvky všech následujících epoch – sice v torzech výzdob či naopak jen v základní hmotě budov, ale vždy v té nejlepší kvalitě. Vlivem katastrof, které hrad během 20. století postihly, je dnes jeho stav stále neutěšený. Přestože odborný zájem byl prozatím zpravidla zaměřen na vznik hradu a jeho vývoj do konce 14. století, zanechala na Veverí v době bratrů Zikmunda a Rudolfa z Tieffenbachu výrazné stopy také pozdní renesance.*

Roč. 37, 2015, č. 8: Josef Hrdlička: Telč Zachariáše z Hradce. Rodová paměť renesančního šlechtice, 26-27. *Intaktně dochovaný renesanční zámek v Telči vybízí historiky i historiky umění, aby se interpretací interiérové výzdoby pokusili nahlédnout do myšlenkového světa jeho stavebníka. Spoře dochované písemné prameny o Zachariášovi z Hradce (1527–1589) prozrazují jen základní údaje o kariéře, pozemkovém majetku, šlechtickém dvoře či rodinném životě. Odkaz jeho osobnosti se proto v první řadě spojuje právě s výstavbou zámku v Telči, již věnoval velkou část svého života.*

Havlíčkovobrodsko. Sborník příspěvků o historii regionu.

Sv. 27, 2013: Pavel Rous: Soupis dvorů a jiných vybraných samot v okolí Havlíčkova Brodu, 54-115; Aleš Knápek: Opevnění Chotěboře – mýty a skutečnost, 171-182.

Hláaska. Zpravodaj klubu Augusta Sedláčka

Roč. 26, 2015, č. 1 – 3: Ladislav Čapek – Jan Vladař – Jana Richterová – Petr Netolický: Archeologický výzkum panského sídla v Řesanicích, 1-6. *Příspěvek je stručnějším shrnutím archeologického výzkumu tvrze v obci Řesanice (dnes část města Kasejovice; okr. Plzeň-jih), který byl v podrobnější verzi publikován v jiných periodikách (zejména Archaeologia historica nebo Archeologické výzkumy v jižních Čechách). Výzkum probíhal v letech 2005 – 2010. Na základě vyhodnocení archeologických situací a nálezů (zde souhrnně popsány) bylo možné interpretovat vývoj stavební podoby tvrze. Martin Bartoš: Upřesnění polohy a podoby tvrzíště Újezd nedaleko Bahýnka, 6-8. *Tvrziště Újezd,**

kteře se nachází na katastru obce Zdeslavice u Malešova (okr. Kutná Hora), bylo zničeno nejspíše v 60. letech 20. století. Jeho lokalizace se po tomto zničení doposud uváděla na nesprávném místě. Tato lokalita, jejíž plán je znám z 19. století a fotografie z počátku 20. století, se nachází na základě analýzy leteckých snímků cca 70 metrů jihovýchodně od uvažovaného místa. Petr Rožmberský: Lokalizace tvrže v Úněšově, 9-11. Pouze některé publikace zaznamenávaly přítomnost tvrže ve vsi Úněšov (okr. Plzeň-sever), jež je připomínána k roku 1391, avšak neupřesňují její umístění. Na základě rozboru historických a současných map se podařilo identifikovat prostor tvrziště. To odpovídá i obecní prvorepublikové kronice, která tvrz umístuje do stejného prostoru. Článek rovněž obsahuje přehled majetkoprávních vztahů na základě písemných pramenů. Karel Pokorný: Děčínská tajemství, 11-12. Děčínský zámek (okr. Děčín) má velmi rozsáhlé, ve skále vytesané, podzemní prostory. Ty byly postupně v různých obdobích upravovány a zvětšovány. V roce 2009 proběhl průzkum těchto prostor, z něhož pochází i prezentovaný fotografický materiál. Petr Kastl: Barokní dveře z Pušperka, 13. Ve vsi Bezpravovice byly ve stodole objeveny dveře, jež mají (dle rodinné tradice) pocházet z hradu Pušperk (okr. Klatovy). Autor přináší podrobný popis (včetně metrických údajů) těchto dveří i zámku, kterým jsou opatřeny, a rovněž stručný souhrn dějin hradu. Marcela Týřová: Smrt na Karlštejně (okr. Beroun podruhé), 14. Reakce na článek z předchozího ročníku. Autorka objasňuje důvod cesty písaře a felčara z Horažďovic na hrad Karlštejn, při níž felčar nešťastně zahynul. Dle autorčiny interpretace byla důvodem jejich cesty návštěva písařova nemocného tchána. Jiří Slavík: První badatel českých hradů František Alexander Heber, 17-20. Článek se zabývá životem a přínosem průkopníka studia českých hradů, od jehož narození letos uběhlo 200 let. Jiří Synek: Tvrz Kunemil, 20. Stručná informace o tvrzi ve vsi Kunemil (okr. Havlíčkův Brod), která zanikla v průběhu 16. století. Z celého tvrziště se dodnes dochovaly pouze částečně viditelné pozůstatky příkopu v jižní části. Petr Mikota: Opevnění Lefkády 21-22. Ostrov Lefkáda u západního pobřeží Řecka byl od starověku strategickým místem, kde se budovala různá opevnění. Příspěvek obsahuje přehled těchto fortifikací do současnosti a to včetně dějinných souvislostí. Josef Unger: Opevněný kostel v Tasově u Velkého Meziříčí, 23-24. Informace o vstupní bráně do areálu kostela sv. Petra a Pavla v Tasově (okr. Žďár nad Sázavou). Během dokumentace této části byly prokázány dvě fáze této brány, která vznikla v průběhu 2. pol. 15. století. Petr Rožmberský: Tvrziště Korytany – Rybník, 24-25. Příspěvek se zabývá existencí tvrže, jež se doposud předpokládala v prostoru vsi Korytany (okr. Domažlice). Na základě rozboru písemných pramenů se však nově jeví, že se nacházela nejspíše v místě dnešní vsi Rybník, autor pak upravuje i další omyly, které se v souvislosti s touto tvrzí uváděly. Milan Zikmund: Péefka 2015 – tvrz v Koutech, 26. Velmi stručná informace o tvrzi v Koutech (okr. Benešov), jejíž obrázek zdobil úvodní stranu kalendáře zlínské pobočky KASu. Jiří Světlík: Hrady a zámky na pražské výstavě, 26. Krátký report o výstavě Hrady a zámky objevené a opěvované, jež byla umístěna v jízdárně Pražského hradu. Petr Rožmberský: Další panská sídla v Buděticích, 26-28. Na základě písemných pramenů je pravděpodobné, že ve vsi Budětice (okr. Klatovy) bylo v novověku panské sídlo, o němž se prozatím nevědělo. Toto sídlo se nacházelo v jednom ze selských dvorů, který náležel příslušníkovi zchudlé šlechty. Konkrétní polohu tohoto dvora v rámci Budětic však není možné prozatím určit. Radim Vrla: Hrad Buchlov – výsledky aktuálních průzkumů a jejich prezentace, 33-37. Nejnovější průzkumy na hradě Buchlov (okr. Uherské Hradiště) se soustředily zejména na severní část hradního jádra. Na jejich základě se rekonstruoval stavební vývoj této části v průběhu staletí. Tyto nové poznatky byly již komplexněji publikované (Průzkumy památek). V závěru jsou popsány formy prezentace těchto poznatků. Tomáš Karel: Tvrziště Medvědí doupe u Ostřetína, 37-39. Nedaleko od osady Ostřetín (k.ú. Bezvěrov; okr. Plzeň-sever) se nachází v terénu dobře patrné tvrziště. Ačkoliv místní tradice o něm měla povědomí, odborné literatuře bylo doposud neznámé. Autorovi se podařilo dohledat i několik písemných zpráv vztahujících se k lokalitě po jejím zániku. Petr Rožmberský: Dosud neznámé sídlo šlechty ve Sloučíně, 39-42. V dnešní vsi Sloučín (část obce Novosedly; okr. Strakonice) na místě středověké vsi zaniklé nejspíše v 15. století vznikl poplužní dvůr. Ten byl později rozdělen na dva poddanské dvory. Jeden z nich byl po určitý

čas, jak dokládají písemné prameny, sídlem šlechty. Zdeněk Procházka: Tomáš Karel novopečným padesátníkem, 43-45. *Stáť o významném členovy a v současném předsedovi plzeňské pobočky KASu k jeho životnímu jubileu obohacená o soupis jeho publikační činnosti.* Oto Brachtel: Hořejší Těšov, 45-46. *Příspěvek o hospodářském dvoře v Hořejším Těšově (část města Hartmanice; okr. Klatovy). Součástí dvora byl i dnes už zaniklý zámeček z 19. století.* Tomáš Mařík: Kolečková ostruha z hradu Landštejn, 46-47. *V narušeném terénu (těžkou technikou) u první brány hradu Landštejna (okr. Jindřichův Hradec) byla v roce 2014 objevena kolečková ostruha (13. – 15. století). Ta je zde podrobně popsána (včetně jejich rozměrů).* (LH)

Chrudimský vlastivědný sborník

Sv. 17, 2013: Jan Frolík – Jan Musil: Několik poznámek k obléhání hradu Lichnice v letech 1428-1429, 125-214.

Sv. 18, 2014: David Novotný: Několik poznámek k historii zámku v Medlešicích u Chrudimi, 167-195.

Jižní Morava. Vlastivědný časopis

Roč. 49, sv. 52, 2013: Miroslav Svoboda: Opevnění města Mikulova, 156-176.

Roč. 50, sv. 53, 2014: Daniel Lyčka: Zaniklý Katzelsdorfský zámeček s myslivnou u Valtic, 119-137.

Monumenta vivent. Sborník NPÚ, ú.o.p. v Josefově

Sv. 1, 2010 – Polní opevnění od třicetileté války d o roku 1946 (obsahuje příspěvky přednesené na semináři „Problematika zemních opevnění od raného novověku po rok 1945“ uskutečněného ve dnech 24.-25. října 2008 v Josefově): Martin Krůl: Stav výzkumu novověkých opevnění slezsko-uhersko-polské hranice, 6-18; Anna Drgáčová: Ikonografie dobývání Litoměřic z roku 1640, 19-22; Eva Ulrychová: Novověké vojenské tábory na Jičínsku, 23-32; Jan John: Řakom (okr. Klatovy) – eneolitické ohrazení, anebo pozůstatek třicetileté války? 33-36; Jan Čížek – Jiří Slavík: Zemní opevnění z 18. století ve východních Čechách, 37-44; Miroslav Nejmann: Popis lokalit s polními fortifikacemi na severním bojišti války o bavorské dědictví zakreslených na mapových listech I. vojenského mapování, 45-59; Karel Sáček: Rakouská armáda a polní opevnění v českých zemích v napoleonské epoše, 60-68; Kryštof Derner: Objekt neznámého typu v prostoru vojenského ležení z roku 1813 u Vysočan (okr. Chomutov), 69-77; Vlastimil Grof: Polní opevňovací práce v polovině 19. století, výtah z předpisů pro důstojníky rakouské a pruské armády v polní službě, 78-97; Aleš Knápek: Polní opevnění v Oderské bráně, 98-103; Alice Neuvirtová: Identifikace novověkých polních opevnění na území Ústeckého kraje na základě historických map, 104-106.

Sv. 2, 2012: Jiří Slavík: Předpolí hradu Vízmburk, 65-70; Jan Čížek: Stavební dějiny hradu Frymburk v 18. století, 71-76.

Sv. 3, 2013: Rudolf Khol: Třicet let snah o záchranu hradu Frymburk, 101-114.

Sv. 4, 2014: Jiří Slavík: Brány císařské a královské hraniční pevnosti Josefov.

Orlické hory a Podorlicko. Sborník vlastivědných prací

Sv. 21, 2015: Martin Kosař: Výrov – hrad u Nového Města nad Metují, 65-70. *Autor v krátkém příspěvku přichází s teorií o samostatném panství hradu zvaného novodobě Výrov. Tržním centrem hradu měl být nedaleký Slavoňov. Kolem hradu se snad mohl rozvinout i manský systém, jehož dokladem má být sídlo ve Žďáru.* (JS)

Památky jižních Čech

Sv. 4, 2013: Jiří Havlice: Zaniklá věž hradu Nové Hrady, 51-62; Vlastislav Ouroda – Michal Kápl – Hana Novotná: Nová zjištění ke stavebnímu vývoji panského sídla v Budkově na Jindřichohradecku, 135-144.

Sv. 5, 2014: Vlastislav Ouroda: Velké potíže „Malé Hluboké“. K historii devastace zámku Český Rudolec, 28-37; Jiří Havlice: Studna hradu Nové Hrady, 119-127.

Památky středních Čech

Roč. 28, 2014, č. 1: Jan Kypta – Zdeněk Neustupný – Jan Veselý: K stavebnímu vývoji severního parkánu hradu Českého Šternberka, 53-63. *V roce 2007 proběhl drobný záchranný archeologický výzkum v severním paráku hradu. Nalezeno bylo zdivo středověké parkánové hradby, které dokládá, že původně byl parkán na této straně podstatně menší než dnes. K jeho výraznému půdorysnému rozšíření došlo až v raném novověku. V roce 2009 proběhl průzkum parkánové hradby, který přinesl především poznatky ohledně renesanční stavební etapy. Zbytky omítky se sgrafitovou výzdobou a hlazenými okenními paspartami pravděpodobně dokládají existenci zaniklé stavby (nejasného účelu) v severozápadním koutu parkánu. K rozšíření parkánu východním směrem došlo zřejmě v barokním období.*

Roč. 28, 2014, č. 2: Martin Šanda: Renesanční podoba zámku ve Mšeci, 15-24. *Zámek Mšec (Kornhaus) se nachází na okraji stejnojmenného městečka v okrese Rakovník. Zdánlivě dosti nezajímavý objekt poněkud překvapivě prodělal v minulosti několik dosti zásadních úprav. Jejichž poznání umožnil nedávno proběhlý stavebně-historický průzkum, který se vedle terénního průzkumu mohl opřít i o obsáhlý archivní fond obsahující i řadu historických plánů z doby schwarzensberské držby. Drobné šlechtické sídlo je ve Mšeci doloženo už na počátku 14. století, o půlstoletí později zde bylo vybudováno mohutnější sídlo, označované v pramenech jako hrad či tvrz a po dlouhou dobu držené příslušníky rodu Kolovratů. Stávající zámek byl vybudován ve dvou samostatných fázích zřejmě za Matyáše Štampacha ze Štampachu (Mšec držel v letech 1586–1613). Postupný růst šlechtického sídla zjevně odráží Štampachův společenský vzestup i značné ambice. Ve starší podobě byl zámek tvořen dvěma na sebe kolmými křídly, tvořícími půdorys o tvaru písmene L. Dnes nedochované východní křídlo v sobě mohlo obsahovat palác staršího gotického sídla, severní křídlo bylo renesanční novostavbou. Ve druhé fázi získal zámek podobu čtyřkřídlého uzavřeného sídla s nádvořím, z části s arkádovým ochozem, v průčelí s věží, v níž byla situována i vstupní brána a pozoruhodnou oválnou kaplí, prostupující výšku dvou, respektive tří podlaží. Součástí sídla byla i zahrada, bažantnice a obora s letohrádkem. Tyto renesanční konstrukce dnes z větší části známe pouze zprostředkovaně, pomocí historických stavebních plánů. Pozoruhodnost realizace ovšem dokládají i některé dochované prvky a konstrukce. Vedle zjevné blízkosti tvorbě architektů pražského rudolfinského dvora, jíž odpovídá výběr použitých architektonických prvků a řešení, ovšem dokládají také nelichotivý fakt dosti provinčního zednického provedení, které se podepsalo mimo jiné i na značných statických problémech, jimiž zámecký objekt záhy po dokončení začal trpět. Setkáváme se zde tedy patrně s dosti učebnicovou ukázkou symptomatického*

rozporu mezi vysokými ambicemi stavební na jedné straně a jeho skutečnými finančními možnostmi na straně druhé. Řada dosti zásadních mladších úprav řešila z větší části právě zmíněné statické problémy, ovšem zároveň dobře odráží i slohové proměny, stejně jako změny využívání zámeckého objektu, respektive proměny představ o jeho optimální podobě a využití. Barokní, klasicistní i romantické úpravy zámku jsou ovšem zajímavé i samy o sobě, neboť dochovanými detaily a prvky například zajímavě dokumentují každodenní provoz zámku ve zmíněných obdobích atp. Vratislav Ryšavý: Lovecký zámeček Huber, 49-51. Obora byla zřizována na tehdejší černínském petrohradském panství od roku 1657 až do roku 1666, kdy měla být postavena vjezdí brána od tehdejšího černínského stavitele Marcella Ceresoly. V roce 1727 byl v oboře postaven lovecký zámeček s věncem doprovodných pavilonků (včetně kaple) po obvodu osmibokého nádvoří kolem zámečku. Architektem zámečku byl prakticky jistě tehdejší černínský stavitel František Maxmilián Kaňka. Zámeček má jednodušší velmi podobnou analogii v loveckém zámečku Valdštejnsko (Waldsteinsruhe) na vzdáleném panství Mnichovo Hradiště, dostavěném v roce 1725.

Roč. 29, 2015, č. 1: Vratislav Ryšavý: Příspěvek ke stavebním dějinám zámku Nové Mitrovice u Přestavlk, 62-66. Barokní zámek u Přestavlk (okres Benešov), zvaný tradičně Nové Mitrovice, který podle dosavadních údajů z literatury měl být dostavěn v roce 1736, byl podle jednoho zápisu z matriky pohřbů příslušné farnosti Prčice zřejmě stavěn ještě v následujícím roce 1737. Dne 23. 6. toho roku tam byl pohřben zednický tovaryš Jan Jiří Hübner. Stavba, na níž do té doby pracoval, je tu označena jako „Nová Vratislav“ (ex novo Wratislav). Při stavbě zaměstnaný příslušník pražské zednické a stavební rodiny Hübnerů naznačuje, že zámek nejpravděpodobněji mohl stavět a možná i navrhnout též Jan Ferdinand Hübner z Prahy (1669–1749), který doloženě postavil pro bratra stavebníka zámku Nová Vratislav kapli u zámku v jihočeských Kolodějích nad Lužnicí v roce 1741.

Památky západních Čech

Sv. 3, 2013: Marcela Waldmannová: Tisová u Tachova – nové poznatky o domnělé středověké tvrzi, 113-122.

Sv. 4, 2014: Petr Sokol: Archeologie na hradě Přimda, 53-68.

Podbrdsko. Sborník Státního okresního archivu v Příbrami

Sv. 21, 2014: Petr Kolář: Jan Jiří a Ferdinand z Gryspachu. Gryspekové na Podbrdsku – Jan Jiří a Ferdinand of Gryspach. The Gryspeks in Podbrdsko region, 42-62, 238, 243-244. Zájem při studiu rodu Gryspeků v Čechách se většinou upírá na jeho zakladatele Floriana. Autor se však zaměřuje na jeho dva syny, kteří po svém otci zdělili dva statky na Podbrdsku – Mirošov a Rožmitál. Jako zdroj informací je využit především archiv města Rokycan, zemské desky a urbář velkostatku Rožmitál a nepočtené starší literatury. Sledován je osud obou členů rodu od jejich mládí, přes studia a samostatné hospodaření na zděděných statcích až po jejich smrt. Zmíněny jsou i další osudy jejich dědiců a stručně i stavební úpravy, které byly provedeny na sídlech obou bratrů. (TK)

Průzkumy památek

Roč. 21, 2014, č. 2: Daniel Kovář – Jan Kypta – Jaroslav Šulc: Architektura jako výraz sociálního vzestupu. Příklady z venkovského prostředí sklonku středovku a počátku novověku, 3-20; Danuška Kouřilová: Komplex stavení hospodářsko-provozního charakteru zv. Červený zámek v Hradci nad Moravicí. Geneze architektonického záměru a vývoj stavební formy v procesu realizace, 85-116.

Roč. 22, 2015, č. 1: Eliška Racková – Jitka Svobodová: Renesanční jádro zámku v areálu Národního hřebčína v Kladrubech nad Labem – výsledky operativní dokumentace, 106-119; Matěj Krutonád: Zámek hajany a jeho stavební vývoj, 120-132; „Prachárna Hlídka 4“ ve špilberském parku, 132-137; Radim Vrla – Petr Hudec – Jan Štětina: K praktickému využití výsledků operativních průzkumů – nová prohlídková trasa na hradě Buchlov, 139-140.

Přibyslavský čtvrtletník. Kultura, historie a příroda Přibyslavska

Roč. 12, 2014, č. 1: Pavel Bezděčka: Bývalá tvrz v Železných Horkách, 20-21.

Sborník Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech

Sv. 22, 2010: Petr Rožmberský: Podnikatelé Schürerové z Waldheimu a jejich působení v 17. století na Rokycansku, 43-67. *Autor se na základě rozboru historických pramenů věnuje osudům nobiletovaného rodu sklářských a později hutních podnikatelů. Zmíněna je výstavba panského barokního sídla tímto rodem v Dobřívě v pol. 17. stol.* Vratislav Ryšavý: Stavební vývoj zámku Zbiroh, 68-109. *Nejrozsáhlejší částí článku je kapitola věnovaná dějinám objektu. Autor považuje predikát jakéhosi Chrena ze Zbiroha z roku 1230 za nejstarší doklad existence hradu. Pokračuje líčením dalších osudů, podrobně uvádí zejména popisy ze 16. a 17. století (s pokusem o interpretaci), zprávy o stavebních úpravách v 17. – 19. století a popis F. A. Hebera. Na závěr shrnuje stavební vývoj od 13. století do 19. století, který čerpá převážně ze zmiňovaného historického rozboru a z elementárního stavebního průzkumu. Hradní kapli datuje do doby kolem poloviny 15. století a byla do paláce vložena druhotně. Autorův předpoklad docela rozvinuté první fáze hradu ze 13. století, která by měla obsahovat palác, bergfrit, čtverhrannou věž a předhradí s další čtverhrannou věží by bylo potřeba ověřit hloubkovým stavebně historickým průzkumem či archeologickým výzkumem.*

Sv. 23, 2011: Václav Chmelíř: Vyšší stavy v městě Rokycanech po Bílé hoře, 58-74. *Na základě nepříliš dlouhého období, kdy příslušníkům šlechty (např. pánům z Říčan, z Klenové, ze Žeberka) sloužily měšťanské domy jako rezidence, autor řeší témata, jak k této situaci došlo. Pozornost je věnována vztahu šlechty a měšťanstva, způsobu využití panských domů atd.* Alice Krausová: Hrad Řebřík na Zbirožsku, 98-129. *Hrad Řebřík se svým zázemím je počítán mezi ojediněle zachované zaniklé středověké sídlištní komplexy. V tomto případě je tvořil hrad s farním kostelem, poplužním dvorem a vsí. Autorka shrnuje dosavadní bádání, historii lokality známou z písemných pramenů a na základě dosavadní literatury popisuje současnou podobu reliktního hradu a jeho ekonomického zázemí a názory na jeho původní podobu. Sama tento popis doplňuje několika aktuálními pozorováními současného stavu a vlastním zaměřením hradního jádra a obou předhradí. V rámci nedestruktivního výzkumu, kromě již zmíněného geodeticko-topografického průzkumu, provedla i povrchový sběr v areálu hradu, čímž získala kolekci více než 800 ks keramiky, která potvrzuje datování předchozího bádání.*

Sv. 25, 2013: Václav Chmelíř: Statek Liblín a domy Štampachů v Radnicích, 27-32. *Přítomnost šlechty v poddanských městečkách po Bílé hoře není nikterak neobvyklá věc. Ojedinělá však je situace rodu Štampachů, kteří se řadili ke šlechtě vyšší a vlastnili v sousedství vlastní panství. Přesný význam, jaké vlastnictví domu v poddanském městě vysoké šlechtě přinášelo, není známý. Text obsahuje mimo jiné i zmínky o stavebních úpravách panských domů vlastněných tímto rodem.* (TK)

Sborník prací z historie a dějin umění

Sv. 7, 2013: Ladislava Váňová: Twrz we wsy Mecholupech stara a twrz nowa, 249-261; Rožmberský – Václav Chmelíř: Šlechta a její sídla v Radinovech, 263-279.

Svorník. Sborník příspěvků z 12. specializované konference stavebněhistorického průzkumu „Historické zdivo“ uspořádané 18. – 21. června 2013 v Roudnici nad Labem. Věnováno k 60. narozeninám Ing. Lumíra Tejmara

Sv. 12, 2014: Petr Chotěbor: Stopy středověkých kamenických nástrojů na stavbách Pražského hradu – Die Spuren des mittelalterlichen Steinmetzen-Werkzeuges an den Bauten der Prager Burg, 105-116; Petr Měchura: Příklady využití stavebního kamene na Pražském hradě – Die Beispiele der Verwendung des Bausteines in der Prager Burg, 127-136; Jiří Varhaník: Bosované zdivo na českých hradech ve středověku – Das Bossenmauerwerk der Burgen Böhmens im Mittelalter, 175-186; Šárka Hošková – Michal Panáček: Materiálový průzkum malt Velké věže na hradě Kost – Die Materialuntersuchung der Mörtel vom GroßenTurm der Burg Kost, 305-320.

Vlastivědný sborník. Čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska

Roč. 20, 2010, č. 4: Václav Chmelíř: Šlechta na poddanských gruntech Markvartů z Hrádku počátkem 17. století, 10-12. *Krátký text založený na údajích archivních pramenů, které dokládají v Kunějovicích a Kokořově na Plzeňsku sídla zchudlé šlechty na selském gruntě. V předbělohorské době patrně využití selských gruntů jako šlechtických rezidencí nejnižší kvalitativní úrovně nebylo nijak výjimečné.*

Roč. 21, 2011, č. 3: Petr Rožmberský: Gotfrýdové ze Žebnice, 10-21. *Autor sleduje osudy rodu nižší šlechty od první zmínky na počátku 15. století po 18. století. Rod zpočátku sídlil na svobodném dvoře v Žebnici na Plzeňsku, o který na konci 16. století právní kličkou přišel a příslušníci rodu se stali poddanými plaského kláštera. Vznikl tak kuriózní stav, kdy se osoba privilegovaná dostala do poddanství i se všemi povinnostmi z tohoto stavu vyplývajícími. Jiné větve rodu však zůstaly osobně svobodnými a její členové vlastnili sídla na v různých lokalitách a různé kvalitativní úrovně (tvrz, svobodný dvůr, městský dům).*

Roč. 22, 2012, č. 1: Petr Rožmberský: Obyvatelé zámku Bělá a Neustadtelu českého v 17. století (I. díl), 12-21. *Autor využívá záznamů z městských knih městečka Touškova a bělské farní matriky. Z těchto pramenů lze doložit příležitostné pobývání vrchnosti – rodiny hraběte z Vřesovic – na bělském zámku. Dále se podařilo zachytit složení dvora a jména některých vrchnostenských úředníků, služebníků a řemeslníků působících při zámku nebo v městečku Neustadt.*

Roč. 23, 2013, č. 4: Petr Rožmberský: Zaniklá ves, tvrz, náprava, mlýn, rybárna, dvůr, hájovna a rybník Janov, 15-22. *Sledovány jsou nejprve historické zmínky o vsi, nápravě a rybníku. Od 15. století je zmiňována také tvrz, kterou podle autora vystavěli patrně páni z Roupova. Jeden člen rodu na této tvrzi nejspíše i pobýval. Tvrz zpusťla patrně na konci 16. století a její přesná poloha není známa. Hypoteticky je předpokládána na temeni návrší nad bývalým rybníkem.*

Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech

Roč. 51, 2014, č. 1: Daniel Kovář: Nad otázkou „kamenného hrádku“ v Sedlické oboře na Blatensku, 32-35.

Roč. 51, 2014, č. 2: Daniel Kovář: Jak a proč byla rozdělena vesnice Třebeč u Borovan, 69-78.

Roč. 51, 2014, č. 4: Josef Hložek – Petr Menšík – Libor Jan: Enviromentální průzkum zaniklé vodní nádrže v blízkosti Kozího hrádku, okr. Tábor, 245-253.

Východočeský sborník historický

Sv. 24, 2014: Kateřina Rosulková: Kachlový soubor z 15.-16. století z hradu Lichnice, 3-80.

Zprávy památkové péče

Roč. 75, 2014, č. 4: Miroslav Hanzl: Konzervace torza Nového hrádku v Praze-Kunraticích, 343-345; Vojtěch Storm: Viollet-le-Duc, architekt, teoretik, dokumentátor a restaurátor francouzské gotiky. Ke 200 výročí narození, 345-348.

Monografie

František Kolář (ed.): Opavské hradby. Opavská kulturní organizace, příspěvková organizace a Národní památkový ústav, ú.o.p. v Ostravě, Opava – Ostrava 2013, 296 s.

Reprezentační monografická práce o opevnění jednoho města v českých podmínkách dosud nevyšla. O to více je nutno přivítat takový počín, který vznikl z činnosti skupiny pracovníků ostravského pracoviště Národního památkového ústavu a s nimi spolupracujících badatelů, zabývajících se dějinami města Opavy. V autorském kolektivu jsou zastoupeni archiváři, archeologové, historici, stavební historici a uměnovědci, což slibuje komplexní pohled na fortifikaci. Publikace byla zpracována ke stejnojmenné výstavě, uskutečněné od 29. listopadu 2013 do 30. dubna 2014 v Opavě a ve velké míře supluje její katalog. Není to první počín tohoto druhu, v roce 2012 takto prakticky stejný autorský kolektiv připravil výstavu a pak i sborník o opavském hradě.

Autoři v osmi kapitolách postupně přibližují funkce městského opevnění, dosavadní znalosti o opevnění Opavy, výsledky archeologických výzkumů opavské fortifikace, její proměny v čase, dění po obou stranách hradebního pásu, dochované zbytky opevnění. Předposlední kapitolou je slovník odborné terminologie a závěrečnou kapitolou je katalog militárií se sbírek Slezského zemského muzea a archeologických movitých nálezů z opavské fortifikace. Následuje závěr, soupisy netištěných i tištěných pramenů a literatury, seznam zkratk a resumé v německém jazyce.

Vývoj opevnění významného pohraničního města českého státu a posléze slezského vévodského města Opavy byl poměrně složitý. Lokační město bylo nejprve opevněno příkopem a snad i valem na jeho vnitřní straně ještě v průběhu 1. poloviny 13. století začala val nahrazovat jednoduchá hradební zeď s čtyřmi hranolovými věžovými branami a věžemi, plně předstupujícími před líc hradby. Opevnění Opavy náleží mezi nejstarší městské fortifikace v českých zemích spolu s opevněním Starého města pražského, Brna, Znojma, Jihlavy a snad i Litoměřic. S výjimkou severovýchodní strany, rozložené nad mokřinami, tuto fortifikaci v průběhu 15. století doplnil pás parkánové hradby, u Ratibořské brány na severu vznikl protáhlý koridor předbrání a do opevnění byl zapojen i residenční hrad zeměpána, vystavěný vévodou Přemkem Opavským v počátku poslední čtvrtiny 14. století, zřejmě po výstavbě zděného parkánu. S rozvojem dělostřelby a nástupem tureckého nebezpečí došlo v 16. století na vnější straně městského příkopu k výstavbě barbakánů před všemi třemi fungujícími branami (Ratibořskou, Hradeckou a Jaktaršskou). Ikonografické prameny dokládají renesanční nástavby branských věží s atikami a štíty (Hradecká brána). Dalším impulsem pro výstavbu opevnění se stalo dánské obsazení Opavy v roce 1626. Fortifikaci doplnily provizorní zemní bastiony a bastionové fronty, podle autorů provedené podle zásad staroholandské školy. Na jižní straně města vzniklo předsunuté opevnění (fort), spojené s fortifikací zemní dvoukaponiérou, u Ratibořské brány rohová hradba. Jednotlivé

prvky dánského opevnění byly ve 2. pol. 17. stol. plošně rozšiřovány a zvětšovány, před barbákan Ratibořské brány byl předložen zemní ravelin se zděnou branou, obvod zámku obkroužil velký bastion. Opevnění nebylo od počátku 18. století doplňováno a modernizováno, ve válkách o habsburské dědictví již s Opavou nebylo počítáno a po ukončení války o dědictví bavorské v roce 1779 vznikl plán zachycující stávající opevnění a návrh stavby nových fortifikací. Návrh nebyl realizován a v průběhu 19. století opevnění prakticky zaniklo.

Z opavské fortifikace se mnoho pozůstatků nezachovalo, většina nadzemních částí podlehla demolicím, uskutečněným v průběhu 19. století. Ještě před deseti lety nebyly známy ani její podzemní části. Od roku 2004 však na území opevnění a v jeho těsné blízkosti proběhlo několik archeologických výzkumů a dosud opomenuté téma se dostalo do centra pozornosti. Výsledky archeologických, archivních a stavebněhistorických výzkumů a průzkumů autoři zveřejnili v roce 2008 v obsáhlém příspěvku na stránkách brněnského sborníku *Urbes mediae aevi V*. Zásadním přínosem publikace je katalogové zveřejnění militárií ze sbírek Slezského zemského muzea a dosud nepublikovaných movitých archeologických nálezů včetně luxusního zlatého překlápěcího pečetního prstenu se safírem z období konce 13. či počátku 14. století.

Plnobarevná publikace je vytištěna na křídovém papíře, zvolený formát bohužel s sebou přinesl malé rozměry reprodukcí některých obrázků, většina z nich však již byla zveřejněna v odpovídající ploše ve výše zmíněném článku. (JS)

Jan Musil: Katalog archeologických nálezů z hradu Rabštejnka. Regionální muzeum v Chrudimi, Chrudim 2013, 140 s.

Jako dvanáctý svazek ediční řady Sbírký Regionálního muzea v Chrudimi vychází pod číslem 7/II katalog sbírky nálezů z hradu Rabštejnka, získané v letech 2004-2007 při systematickém povrchovém průzkumu lokality, probíhajícím v souvislosti plnění dlouhodobého vědeckovýzkumného úkolu zaměřeného na fortifikace okresu Chrudim a vyvolaném hlášením o narušení lokality hledači pokladů, vybavených detektory kovů. Po krátkém úvodu a stručném seznámení s dějinami hradu následují rozbor nálezů, jejichž hmotnost dosahuje 60 kg, datování souboru a závěr. Hlavní část brožury tvoří katalog s vyobrazením nálezů. V úvodu obrazové části katalogu je zařazen i půdorys hradu s vyznačením míst jednotlivých nálezů. Závěr publikace tvoří anglické resumé a seznam použité literatury a pramenů.

Většinu nálezů tvoří zlomky keramiky, rozdělené na kuchyňskou, kachle a stavební keramiku. Vyskytují se i kovové artefakty, blíže neurčené zvířecí kosti, zlomky mazanice z kamen a lehké zástavby v parkánu a dvojice kamenných brousků. Keramické nálezy jsou datovány do období pozdního středověku a raného novověku. Jan Musil navrhuje datování kachlů do období 1540-1547, kdy hrad drželo město Chrudim, přičemž kachle se staršími motivy pocházejí z předchozí etapy, z období přelomu 15. a 16. století. Nález velkého množství keramiky v prostoru předhradí spojuje s terénními úpravami knížete Františka Josefa Auersperga po polovině 19. století, kdy byla vyklizena část hradního jádra a získaný materiál uložen právě v předhradí. Pozoruhodné jsou nálezy stavební keramiky, ať už cihel vysokého (gotického) formátu – tvarovek s oboustranným okosením čela a střešních tašek bobrovek a hřebenáčů. Střešní tašky bobrovky se ve východních Čechách objevují až v novověku, takže na Rabštejnku, ač to autor neuvádí, lze uvažovat s jejich nevelkým stářím – nejspíše s Auerspergovou úpravou zříceniny.

Rozsahem nevelká publikace vychází v době, kdy průzkum hradu pokračuje a množství nálezů se stále rozšiřuje. Nezbyvá, než očekávat další publikace o problematice tohoto nevelkého východočeského hradu. (JS)

Tomáš Dostál – Martin Plevný: Chebský hrad a vybrané studie z dějin města Chebu a Chebska. Město Cheb, Cheb 2015, 160 s.

Chebský hrad představuje v rámci českých zemí ojedinělou památku, která již dlouhá léta fascinuje nejen historiky, archeology či architekty, ale též laické návštěvníky. O to více se lze podívat, že musel tak dlouho čekat na moderní monografii, jež by směřovala svou pozornost výhradně na tuto stavbu. Onou moderní monografií se měla stát kniha Chebský hrad a vybrané studie z dějin města Chebu a Chebska. Autorem textu je současný kastelán hradu Tomáš Dostál, grafickou stránku, včetně zhotovení 3D modelů, si vzal na starost Martin Plevný. Po úvodu, v němž je zejména vyzdvihováno štaufské období v dějinách hradu, který tehdy sloužil jako císařská falc, následuje stručný chronologický přehled o jeho dějinách. Tento přehled, nazvaný Příběh chebského hradu, obsahuje pouze ty události v jeho dějinách, které se autorovi zdály být klíčové. Čím více se autor přibližoval současnosti, tím více se z uváděných roků stávají spíše časové intervaly. Autorovi lze vytknout, že chebského a loketského purkrabího Zdimíra ze Sedlce překřtil na Ctimíra. Jelikož tak učinil dvakrát, patrně se nejedná o překlep. Přehled o dějinách hradu doplňují vcelku zdařilé trojrozměrné modely hradu, vycházející z aktuálního poznání jeho vzhledu na základě archeologických a stavebně-historických průzkumů a historické ikonografie. Modely zachycují pravděpodobný vzhled hradu kolem roků 1150, 1180, 1215, 1500, 1750 a jeho podobu na přelomu 20. a 21. století. Následují kapitoly, které se zaměřují na hrad především z hlediska stavebně-historického. Představují kapli, palác, Černou věž, Kuchelhaus, kasematy a Mlýnskou věž. V souvislosti s Černou věží je poněkud nešťastné autorovo tvrzení, že podobnou hlízovou věž lze dodnes nalézt v Tachově. V případě Tachova byla bosována patrně pouze spodní čtverhranná část věže, z níž se dochovalo pouze základové zdivo. V kapitole o kapli autor po několika odstavcích cituje text historika umění Petera Kováče, neboť se neodvážuje kapli sám posuzovat. Poněkud zarážející je zařazení Mlýnské věže do knihy o hradě s ohledem na to, že se jedná o pozůstatek městského opevnění, jak ostatně autor přiznává. Snad se tak stalo proto, že se věž nachází v bezprostřední blízkosti paláce a je součástí prohlídkové trasy hradu. Stavebně-historické kapitoly jsou prokládány drobnými studiemi autora o dějinách Chebu a Chebska, které jsou až na jednu výjimku staršího data a byly již publikovány. Dvě studie vyšly časopisecky (Bitva u Mühldorfu, Smrt proradné šelmy), jedna byla publikována na internetu (Wrangel ante portas) a pouze kapitola Pevnostní město Cheb je autorovou novou prací. Dotčené historické studie jsou jedinými kapitolami knihy, jež obsahují poznámkový aparát. Publikace je opatřena velkým množstvím kvalitních fotografií, zachycujících nejen jednotlivé hradní stavby z různých úhlů, ale též různé architektonické detaily (např. okna, portály, hlavice sloupů). Kniha obsahuje anglické a německé resumé.

Za největší přínos knihy lze považovat shromáždění velkého množství ikonografického materiálu, zachycujícího současný stav hradu, což bude jistě velmi přínosné pro budoucí generace badatelů. Velkým nedostatkem knihy je zejména to, že autor ve svých úsudcích vychází pouze z literatury a vůbec nepracoval s písemnými a hmotnými prameny, které mají svůj původ v chebském hradě nebo se k němu vztahují. Je tudíž otázkou, komu je kniha vlastně určena. Jako turistický průvodce po hradě patrně neposlouží, neboť je příliš obsáhlá a stejně tak není ani knihou odbornou. Autorův zjevný úmysl antikvovat starší německou literaturu o chebském hradě bohužel nebyl realizován v takové podobě, jakou by si hrad zasloužil, a proto si na svou moderně pojatou monografii bude muset ještě počkat. (JB)

František Záruba: Hrad Václava IV. Od nedobytného útočiště k pohodlné rezidenci. Universita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění, Praha 2014, 438 s.

V šesti obsáhlých základních kapitolách mladší badatel seznamuje čtenáře s fenoménem hradů předposledního českého lucemburského krále. Václav IV. nebyl jen milovníkem lovu a špičkového výtvarného umění, ale v období do roku 1400 nechal přestavět či nově vystavět řadu hradních sídel, v nichž se důsledně dbalo na vysokou kvalitu obytné složky, zatímco fortifikační funkce ustupovala do pozadí. Václav ztratil zájem o stavební činnost po svém sesazení z trůnu německého krále. Po roce 1400 byl dokončen jen Točník a ve zhoršující se vnitropolitické situaci vystavěn Nový Hrádek u Kunratic.

V úvodní části autor přibližuje osobu Václava IV. a jeho dobu. V první řádné kapitole rekapituluje výsledky dosavadního bádání, ve druhé se věnuje Václavovým hradům v kontextu hradní architektury 14. století a velmi stručně přehlíží českou hradní architekturu Václava děda Jana i otce Karla. Do první kapitoly byl zařazen dosud nepublikovaný text Dobroslavy Menclové o Vlašském dvoře v Kutné Hoře, určený pro její knihu České hrady. Třetí kapitola studuje možnost existence samostatné Václavovy dvorské hutě a výtvarné souvislosti jeho hradní architektury. Autor dochází k závěru, že v Praze existovala jediná huť – svatovítská a někteří její členové včetně Petra Parlěře se podíleli na stavbě hradů krále a osob s ním spojených. Následují tři kapitoly katalogu, postupně popisující hrady Václava IV. (Pražský hrad, Králův dvůr na Starém městě pražském, Křivoklát, Žebrák a Točník, Vlašský dvůr v Kutné Hoře, Loket, Písek, Hrádek na Zderaze a Nový Hrad u Kunratic), okruh staveb královny Žofie (Mělník a kostely ve věnných městech a v jejich okolí) a hrady dvorského okruhu (Krackov, Egerberk, Litoměřice, Kynžvart, Kost, Hrádek v Kutné Hoře, Roztoky u Prahy, Jenštejn, Roupov a Staré Hrady u Libáně). Ve dvoustránkovém závěru autor resumuje výsledky své práce. Všechny stavby vznikly v posledních dvou desetiletích 14. století, pouze Nový Hrádek u Kunratic vznikl v rozjitřené době předhusitské. Královna Žofie nechala přestavět hrad v Mělníku a pak ovlivňovala stavbu řady kostelů s vlivy pražské hutě, osoby spjaté s Václavem IV. a zpočátku i arcibiskup Jan z Jenštejna využívaly služeb kameníků tzv. dvorské, ve skutečnosti svatovítské hutě. Přesto je výtvarný profil staveb dvora líčen jako odlišný od parléřovské katedrály. Tento rozdíl bude nutně v budoucnu dále zkoumat. V monografiích jednotlivých lokalit přináší František Záruba řadu nových zjištění a hodnocení, např. hned v textu o Starém paláci Pražského hradu výrazně prohlubuje dosavadní poznání jeho stavebního vývoje o dosud neznámé etapy – výtvarně excelentní předhusitskou Václavovu a řemeslně méně zdařilou připisovanou pohusitské obnově za Zikmunda Lucemburského. Ta snad vznikla ve velmi krátkém období jeho českého panování. V textu o Točníku vychází z nepublikovaného stavebně historického průzkumu Olgy Novosadové a Jana Muka. Ti si všimli, že nejstarší částí hradu je hranolová věž na jižní straně hradu a na ni na západě navazující palácové stavení. Považovali je za první stavební etapu, zatímco František Záruba soudí, že se jednalo o samostatný Václavův lovecký hrádek, stavěný v osmdesátých (ve skutečnosti devadesátých) letech 14. století či nedlouho před tím. S nepřilíživým odstupem vznikl monumentální hrad se zcela odlišnou funkcí, dokončovaný horečně kolem roku 1400 a krátce po tomto roku doplněný o vstupní areál s prvním nádvořím a mostem. U Točníku bohužel došlo k nepříjemné tiskové chybě – popisky nebyly otočeny spolu s půdorysy a čtenáře tak mohou při povrchním prohlížení zmást.

V textu bohužel nalezneme různá opomenutí, slohové nedostatky a pravopisné chyby. Např. druhá kapitola opomíjí hrad Přemysla Otakara II. v Myšenci, vystavěný snad jako rekreační objekt s výrazně potlačenou obrannou funkcí; v třetí a v páté kapitole je do doby Václava IV. kladen vznik presbytáře kostela sv. Jana Křtitele ve Dvoře Králové; soustavně je zaměňována dendrologie za dendrochronologii. Řadu z těchto, často marginálních, problémů mohla odstranit pečlivá redakční práce a korektura. (JS)

František Záruba: Hradní kaple I. Doba Přemyslovská, Universita Karlova v Praze. Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění, Praha 2014, 296 s., 176 obr. v textu.

Ačkoliv hradní kaple tvořily v řadě případů architektonicky nejbohatěji ztvárněný prostor či objekt středověkého hradu, na českém území se jim dosud samostatné pozornosti nedostalo. Tento nedostatek slibuje odstranit trojdílná práce Františka Záruby, vzešlá z přepracování a rozšíření jeho doktorské práce. První díl je věnován počátkům v období románského a raně gotického slohu do počátku 14. století, druhý díl se má zabývat obdobím lucemburským ve 14. století a závěrečný díl pojedná o období 15. a počátku 16. století, kdy residenční a správní úlohu hradů přebírají zámky a vojenskou úlohu specializované pevnosti. Některé z dochovaných hradních kaplí představují vysoce kvalitní či špičkové ukázky středověké sakrální architektury a v minulosti jim již byla věnována oprávněná pozornost. Po úvodním přehledu bádání následují kapitoly pojednávající o počátcích hradních kaplí do poloviny 13. století, o kaplích 2. poloviny 13. století, samostatně jsou pojednány kaple biskupských hradů a nejstarší kaple na šlechtických hradech. Závěr knihy náleží shrnutí, poznámkám, německému souhrnu, seznamům pramenů, literatury a vyobrazení a rejstříku lokalit. Součástí většiny kapitol jsou samostatné podkapitoly pojednávající o nutných souvislostech – v první kapitole o raně středověkých hradech a jejich kaplích a hradních kaplích ve 12. a 1. polovině 13. století, na konci jsou pojednány hradní kaple králů a císařů Svaté říše římské v tomto období. Druhou kapitolu uvozují texty o vývoji gotického kaplového prostoru ve Francii a vzniku tzv. typu kaple Sainte-Chapelle v Paříži, jejích prvních ohlasech v Evropě, konstruktivnímu typu této kaple a zhodnocením raně gotických kaplí královských hradů v Čechách. Poslední kapitolu zahajuje přehled znalostí o šlechtických dvorcích, přímých předchůdcích hradů a o nejstarších kaplích šlechtických hradů. Poněkud nelogicky ji zakončuje pojednání o kaplanech a nadáních kaplí, zaměřené pouze na královské hradní kaple s existujícími písemnými prameny, přičemž si autor kvůli jejich nedostatku z českého území musel vypomoci velmi dobře doloženými dokumenty z Moravy, konkrétně z brněnského hradu Špilberka.

Autor pojednává o území Čech, vynechává však Chebsko a oblast Sušicka, které v daném období nespravovali Přemyslovci. Bez zdůvodnění však nepojednává o integrální součásti českého knížectví a později království, totiž o Kladsku s hradem nad stejnojmenným městem. Přitom na kladském hradě nepochybně existovala hradní kaple, pravděpodobně románská rotunda raně středověkého hradu. V jednotlivých kapitolách je pak pojednáno o celkem 25 románských a raně gotických kaplích českých hradů, přičemž v souhrnech jsou zmíněny a výkresem dokumentovány i další objekty (např. Vyšehrad či Vizmburk).

František Záruba se v textu hlásí k dílu Tomáše Durdíka a respekt k dílu tohoto badatele nepochybně zformoval např. text o Landštejně (s. 53 atd.), v jehož úvodu se bez dalšího rozboru uvádí jako možný stavebník český král Přemysl Otakar I. Autor dále konstatuje nemožnost určení stavebníka hradu, který podle stavební podoby i zlomkovitě známých majetkových poměrů vznikl jako hmotný výraz pronikání rakouských feudálů do pohraničního území mezi Čechami, Rakousy a Moravou. Nevyjasněná územní příslušnost objektu mohla dle F. Záruby trvat až do 18. století (?). Názory V. Razíma na rakouského stavebníka hradu, diametrálně odlišné od názoru T. Durdíka, autor zpochybňuje, ale argumenty neuvádí. Tento přístup bohužel nedovoluje rozvinout další diskusi. Stejným způsobem nesouhlasí s názory V. Razíma na vývoj předpokládaného hradu v Chrudimi (s. 153 a 155) Věrohodnost autorovy práce bohužel dále podlamuje i způsob práce s písemnými prameny, např. na Křivoklátu je ze zmínky o svěcení oltáře v hradní kapli ve formulářové sbírce biskupa Tobiáše z Bechyně vyvozeno dokončení stavby kaple bez bližšího rozboru pramene (s. 143, pozn. 407). Přitom s údaji formulářových sbírek je nutno nakládat více než opatrně – do vzorového formuláře mohlo být vsazeno libovolné jméno lokality, o datu nemluvě.

Velice zajímavá situace na románském biskupském hradu v Roudnici nepochybně zaslouží ještě další zkoumání. Plán hradu ze 16. století zachytil velice drobnou kapli ve východní baště jižní fronty hradu. Do kaple se vstupovalo z kouta sítě velmi malým portálem. Samotná loď kaple měřila cca 1,3 x 2 m. Jednalo se tedy o prostor určený nepochybně soukromé zbožnosti, nikoliv o hlavní sakrální prostor hradu, který je nutno předpokládat už pro románské období v patře paláce. Úvahu o možné existenci druhé, větší kaple bude nutné v budoucnosti rozvíjet. Ostatně z plánu samotného lze vyvodit pouze fakt, že v druhé půli 16. století se na Roudnici nacházela malá kaple. O jejím vzniku nelze z plánu vyvodit téměř nic. Existence další menší kaple na hradě byla možná nejméně od konce 15. století, srovnatelnou situaci současně existující velké a malé kaple na různých místech hradu nacházíme např. v Jindřichově Hradci na konci 15. století.

Jiným zajímavým případem je Okoř, kde byla ve 14. století velká půdorysně obdélná věž vystavěna s využitím zdiva sakrální stavby o předpokládaném pravidelném oktogonálním půdorysu, vystavěné ve 2. polovině 13. století a obklopené masivní zdí, presentovanou svým nálezcem T. Durdíkem jako obvodová hradba. Tato kaple nemá v českém a středoevropském prostředí obdobu. Podle výkresové dokumentace dochované části pěti stran oktogonu (s. 228) se jednalo o jednoosý osmiúhelník s protaženou severní a jižní stěnou. Nabízí se spekulace, zda se nejedná o presbytář sakrálního objektu s pravouhloú lodí a zdivo na jihozápadě a severozápadě není ve skutečnosti zbytkem vítězného oblouku. Obvodové zdivo lodě by pak bylo rozebráno při stavbě nynější věže. Výsledky archeologického výzkumu uskutečněného T. Durdíkem a V. Kašparem v r. 1994 nebyly bohužel publikovány, autor však nepracuje ani s nálezovou zprávou, uloženou v Archeologickém ústavu v Praze, v níž je mimo jiné uveden nález pohřbu mimořádně velkého muže při jižní stěně kaple, nejspíše stavebníka či majitele objektu.

Také tuto práci pronásledují různé slohové a pravopisné nedostatky, odstranitelné při pečlivé korektuře (např. kolísání Myšenec – Míšeneč – Mýšeneč na s. 147-148). Nalezneme však nedostatky systémové, vyplývající z autorova školení – např. časté používání termínu dvoupatrová kaple a jeho synonymické střídání s termínem patrová nebo dvoupodlažní kaple bez rozlišení, kdy se jedná o kapli o třech či dvou podlažích. Termín dvoupatrová kaple vždy označuje kapli o třech podlažích, tedy tři sakrální prostory nad sebou. Jiným terminologickým přešlapem je záměna kvádrů a dlaždic v případě dlažby této kaple. Jiným zřejmým přešláním je úprava dolní části koutové přípory u vstupu do sakristie kaple na Křivoklátě s křtitelnicí (obr. 108 na s. 145). Mezi nepříjemná přehlédnutí patří umístění kaple na Vizmburku (s. 213) do severovýchodního nároží jádra, ve skutečnosti podle množství architektonických článků hypoteticky umisťované do jihovýchodního nároží hradu. Také zde autor cituje nejnovější práce o podobě a architektuře předpokládané kaple, aniž by však citoval či polemizoval s názory v nich vyslovenými.

Přes zmíněné nedostatky se jedná o cenný souhrn dosavadních poznatků o sakrálních prostorech a stavbách v českých hradech. Lze si jen přát, aby zbývající díly vyšly co nejdříve. (JS)

Zdeněk Fišera: Hrad Chlum – Kozlov u Turnova. Nakladatelství České hrady – Ing. Petr Mikota, Plzeň 2014, 24 s. s obr.

Pozoruhodná středověká skalní lokalita jižně od Modřišic je středem autorova zájmu již velmi dlouhou dobu. Nyní podává souhrn svého poznání a názorů na její typ a stavební podobu v útlé brožuře, vybavené kresbami a fotografiemi. Přidrží se tradičního zařazení lokality mezi hrady a jinou možnost výkladu celé situace se skalními světnicemi, drážkami a kapsami ve skalním podloží nepřipouští. Přitom existují silné indicie o využití celé lokality jako lomu. Sběrem se podařilo získat nevelké množství střepů keramiky z 2. poloviny 13. až počátku 14. století. Tomu odpovídají i nepočtené písemné zprávy, spojované s touto lokalitou. Celou situaci komplikuje existence dalších

Chlumů a Kozlovů v Českém ráji, některých se zbytky středověkých opevněných sídel. Zdeněk Fišera rekonstruuje podobu rozsáhlé hradní stavby (60x250 m) s velkou hranolovou věží v čele hradu na východní straně, dvěma věžovými stavbami ve střední části a dalšími objekty v západní části areálu. Připouští možnost jiné podoby čela s velkou baštou, chránící objekty na nižších úrovních. Vše chránilo ohrazení s velkým podílem dřevěných konstrukcí. Navíc před obezděným šíjovým příkopem se mělo nacházet předsunuté opevnění, spojené s ostatními částmi schodišti, vysekanými do stěn příkopu. Autor se bohužel nezamyslel nad velikostí areálu a předpokládanou dobou existence hradu, s níž je v rozporu i předpokládaná existence předsunutého opevnění, nediskutuje ani s odlišným datováním keramiky z areálu v encyklopedickém textu T. Durdíka. V textu se mimo jiné zmiňuje i T. Durdíkem publikovaný nález padělku pražského groše, aniž by byl reflektován další příspěvek téhož autora ve sborníku *Castellologica bohemica* 10, posouvající vznik padělku do recentního období.

Přes veškerou snahu autora tak Chlum-Kozlov u Turnova všechna svá tajemství nevydal a čtenář popularizační brožury se nedozví ani o jiných možnostech výkladu vzniku této lokality – několika lomů a pauperitní zástavby v období novověku. (JS)

Richard Němec: Architektura – vláda – země. Rezidence Karla IV. v Praze a zemích Koruny české. Scriptorium, Praha 2015, 383 s.

Kniha Richarda Němce vychází jako překlad německé publikace vydané téměř souběžně v německém nakladatelství Michael Imhof Verlag. Jedná se vzezřením o reprezentativní publikaci, která vychází z autorovy disertační práce a jeho dílčích odborných prací. Monografie je příspěvkem ke studiu karlovské profánní architektury a její role jako výrazu koncepce vládnutí.

Hlavním cílem knihy není pojednat souhrnně o všech rezidencích Karla IV.; autor analyzuje pouze vybrané rezidence na rodovém území Lucemburků ve střední Evropě, které představují rozdílné architektonické projekty realizované za Karla IV. Vedle rezidence v centru Českého království se staly předmětem zkoumání také rezidence ve čtyřech teritoriích České koruny, nacházející se v různých politických a uměleckých kontextech. Pražský Hrad, Lauf v Horní Falci, Mylau ve Fojtlandsku, Ojvín a přidružené objekty v Žitavsku a Tangermünde v Braniborsku.

Kniha je rozdělena celkově do osmi kapitol. V úvodní kapitole nazvané Architektura moci – moc architektury nalezneme stati věnující se metodickým diskurzům a badatelským perspektivám (podkapitola Lucemburský teritoriální stát a architektonická krajina) a též představuje formální hlediska a kritéria pro výběr dále popisovaných rezidencí. Následují kapitoly 2-7, které se věnují stavebně-historickému rozboru památek a výrazových prostředků panovnické architektury. Jako první kapitola y této řady jsou zařazeny Čechy a Pražský hrad – materializace lucemburské ideje vlády. Po úvodním rozboru pramenů a literatury následuje pojednání o stavební situaci, rozboru obytných prostor a otázce francouzských vlivů (jako o konceptorovi stavby uvažuje např. o biskupovi Jan z Dražic, který mohl zprostředkovat vlivy mezi Prahou a Avignonem) a reprezentaci vládce prostřednictvím architektury a ceremoniálu. Další kapitolou je císařovo panství v Bavorsku, kde je představen hrad Lauf an der Pegnitz. Autor se zde nevěnuje pouze rozboru známého erbovního sálu, o němž soudí, že se jedná spíše o odraz idealizované politické situace, ale celkově se věnuje ideji stavby rozbohem reprezentativní sochařské výzdoby a jejímu zařazení do kontextu dvorské architektury. Dle autorova rozboru se na stavbě hradu podíleli mistři, kteří byli ovlivněni dílem Matyáše z Arrasu. Následuje kapitola věnovaná „vzdorohradu“ v Mylau ve Fojtlandsku, který zde měl demonstraci zeměpanské autority. Pátá a šestá kapitola jsou věnovány Žitavsku. Nejprve je rozebrána Karlova snaha o expanzivní teritoriální politiku směrem na sever, kdy Žitavsko hrálo v těchto krocích významnou roli. Jsou zde představeny hradní komplexy Neuhaus, Ojvín a císař-

ský dům v Žitavě. Následující kapitola zdánlivě tematicky vybočuje ze všech ostatních, protože je věnována celestinskému klášteru na Ojvíně, resp. zejména rozboru klášterního kostela jako stavbě karlovskeho dvorského okruhu. Předposlední kapitola knihy je věnována Tangermünde v Braniborsku a zdejší kurfiřtské rezidenci. I když je dnes velmi obtížné rekonstruovat její středověkou podobu, lze projekt Tangermünde dle autora srovnávat s jinými Karlovými počiny, např. s hradem Karlštejnem.

Autor pojímá v knize architekturu jako významný a aktivní nástroj, který Karel IV. používal jako výrazový prostředek své ideové koncepce vlády, a to nejen pro reprezentaci a seberepresentaci, ale i jako aktivní nástroj při tvorbě zemské domény a personifikaci zeměpanských zájmů. V závěru knihy je seznam zkratk a pramenů. Text doplňují četné fotografie, obrázky, plány a půdorysy.

Zpracovali: Zlata Gersdorfová, Jiří Boukal (JB), Jiří Slavík (JS), Luboš Hobl (LH) a Tomáš Krofta (TK)